

ועידת יד לבנים 2014-2015

בסימן הגיל המבוגר וצוק איתן

הפרויקט של עידן רייכל ואבי יעקבי: עידן רייכל יצא למסע משותף בין פצועי מבצע צוק איתן יחד עם אבי יעקבי, ששכל את בנו, גילעד, במבצע. "כתבתי לו בחצי הלצה 'יאללה, תבוא איתי, תביא גיטרה'. לא חשבתי שהוא יבוא". עמ' 20

לב שבור: פרופסור ברנרדו וידנה, גדול מנתחי הלב בארץ, מספר על אובדן נכדו סמ"ר עומר חי במהלך מבצע צוק איתן ועל ההתמודדות עם השכול. "כל כך הרבה אנשים הצלחתי להציל ממוות, ודווקא את הנכד שלי לא הצלחתי להציל". עמ' 8

תוכן

4	ברכת נשיא המדינה
5	ברכת ראש הממשלה
6	ברכת שר הביטחון
7	ברכת ראש המטה הכללי
	ניתוח לב פתוח
8	ריאיון עם פרופסור ברנרדו וידנה, סבא שכול
	להיות שם בשבילך
11	תכנית טיפול חדשה במשפחות שכולות חדשות
	אנחנו משפחה
12	מתוך הוועידה הארצית של ארגון יד לבנים
	102 הגיל ועדיין פעיל
16	נתן אבישר, אב שכול שעבר את גיל מאה, מתגעגע לבן שנפל
	להמשיך לחיות
19	שרה והב, אם ואחות שכולה
	יש בו עוד כוח
20	הפרויקט של עידן רייכל ואבי יעקבי, אב שכול
	אבא של קובי מאמין בחיים
25	אלי בן-שם, יו"ר יד לבנים, בריאיון אישי
	בחירות
27	רשימת הזוכים בבחירות לראשי סניפי יד לבנים
	הטרגדיה של ריטה
28	סיפור על שכול כפול
	סיפור הצלחה
31	מועדוני יד לבנים מושיטים יד להורים השכולים
	שליחות הומנית
32	ריאיון עם אריה מועלם, סמנכ"ל וראש אגף משפחות והנצחה במשהב"ט
	אל תשליכני
34	הטיפול המיוחד להורים שכולים בגיל המבוגר
	מתן בספר
36	ספרי תורה לזכר הנופלים

מו"ל: ארגון יד לבנים
 יו"ר: אלי בן-שם
 מנכ"ל ארגון יד לבנים: רחל לניאדו
 רחוב כנרת 5, בני ברק
 טל' 03-5629351
yadlabanim@bezeqint.net

עורכת ראשית: חן קוטס
 עריכה לשונית: מירב פלקוביץ' לון
 הפקה, ראיונות וכתביה: חן קוטס
 עיצוב: rotemdesign.com
 צילומים: אלי דסה, רוני שטרן, אריאל בשור
 צילום הכריכה: אלי דסה, רוני שטרן ומיכל יעקבי-רוזנטל

על הכריכה: נשיא המדינה, הרמטכ"ל ושר הביטחון כותבים אות
 בספר התורה לזכר חללי צוק איתן, במהלך ועידת יד לבנים.

ידידי בארגון יד לבנים, משפחות שכולות יקרות,

אני רוצה לברך אתכם על ההחלטה להצדיע השנה להורים שכולים בגיל גבורות. אתם מגלים בזאת רגישות מיוחדת, שמאפיינת אתכם לא רק כארגון שמכיר את הנושא הרגיש, אלא כארגון שהוא שותף בלב.

אני רוצה גם לומר מילה להורים השכולים. אתם עברתם מסע חיים קשה, ורק מי שספג את הכאב מבין עד כמה הוא עמוק. אבל אני יודע אילו כוחות נפש הייתם צריכים לאזור בתוכם כדי לעמוד אל מול המכשול הכביר הזה. אני חושב שמצאתם בוודאי נחמה בכך שיקיריכם, יקירינו שנפלו, מבטיחים למעשה את הקיום של כולנו, את קיומה ואת עתידה של מדינת ישראל.

אני רוצה להצדיע לכם באופן אישי. אני מצדיע להורי. אתם אותם הורים, אתם אותה משפחה. ובהגיעכם לגיל גבורות, אני מברך אתכם בשמי ובשם ממשלת ישראל, מאחל לכם שנים רבות של בריאות טובה, ואני מקווה שתרוו נחת רוח.

שאו ברכה.

בנימין נתניהו
ראש הממשלה

מתוך ברכה מצולמת ששלח ראש הממשלה נתניהו לבאי הועידה.

ירושלים, יח בכסלו תשע"ה
10 בדצמבר 2014

לכבוד

**בני המשפחות השכולות,
סבים, סבתות, הורים, רעיות, אחים ואחיות,
בני הנופלים ובנותיהם, ידידים יקרים
מכובדיי,**

בכל ימות השנה אני פוגש רבים מכם, בני משפחת השכול, ולדאבון הלב משפחה זו הולכת ומתרחבת. הבחירה במילה "משפחה" אינה מקרית: ההתמודדות עם אבדן הבנים והבנות שנפלו במערכה קושרת חלקים של החברה הישראלית בקשר-עד ומאגדת אותם ליחידה אחת, משפחה שמקורה בכאב, באסון, אך מהותה היא משענת וצמיחה.

כיום, בעידן שבו תוחלת החיים עולה, הבן או הבת שנפלו במערכה מותירים אחריהם לא רק אחים והורים, אלא גם סבתות וסבים. לפיכך חשובה לאין שיעור מטרת הוועידה הזו, להצדיע לכם ההורים והורי ההורים על שהישרתם מבט אל השכול ואל עיוות-הטבע שכפה עלינו, והתעקשתם לבחור בחיים. בחירתכם מעניקה כוח לחברה הישראלית כולה.

אני מודה, גם בשמכם ודאי, לאנשי יד לבנים בעד מסירותם למטרת זיכרון ילדינו וקרובינו, ואני תקווה שוועידה חשובה זו תקדם את המשך הטיפול במשפחות השכול וליוויה, על מכלול ההיבטים הקשורים בכך.

בברכה נאמנה,

ראובן (רובי) ריבלין

כסלו, תשע"ה; דצמבר 2014

הורים יקרים, משפחות יקרות,

"אני יודעת שלא רציתם לעזוב אותי, אבל זה היה גורלכם וגורלי. כמה אני אוהבת אתכם. כמה אתם חסרים לי. כמה אני זקוקה לכם. תרדו לשם, תבואו לידי, כדי לחבק, ללטף, לנשק. אני זקוקה לכם. לא עברו כמעט ארבעים שנה, זה קרה אתמול".

כך מבכה לוסי מרנין בת ה-89 את בניה, פנחס ויאיר, לוחמי שריון שנפלו במלחמת יום הכיפורים, עשרות שנים לאחר שלא שבו משדה הקרב. השנים שחלפו אינן מקהות את הכאב ואינן מפחיתות מעצמות הגעגוע ומתחושת ההחמצה, רגשות אשר רק מתעצמים ככל שנוקף הזמן.

אין מזור לצער העצום שעוטף אתכם, יום אחר יום, חודש אחר חודש, שנה אחר שנה. הוא מלווה אתכם לכל מקום אליו תפנו, צורב את הנפש ואינו מרפה. במהלך הדרך אתם פוגשים אנשים טובים אשר עוטפים אתכם בחום ובאהבה, חווים שמחות ועצב, מתרגשים מהתרחבות המשפחה המחבוקת ומדור חדש אשר מצטרף אליה. אך כל אלו אינם מסיטים מנתיב חייכם את הצל הענק המעיב עליהם.

אנו נפגשים בין שורות הקברים בבתי העלמין ואל מול המצבות הקרות, בטקסים ובעצרות, בערבי זיכרון ובאירועי הנצחה. ובכל פעם אני מביט בכם בהערכה אין קץ ובאהבה גדולה, בדיוק כפי שאזרחי ישראל מביטים בכם. למרות הקושי המייסר בחרתם להמשיך בחיי יצירה ועשייה. על אף הצער המשתק אתם כאן איתנו, תומכים איש ברעהו, כמו מממשים צוואה נסתרת שהבנים והבנות הותירו לפני לכתם.

בכך אתם מהווים אות ומופת לכולנו.

אני גאה בכם.

שלכם תמיד,

משה (בוגי) יעלון

שר הביטחון

יקירי, בני המשפחות השכולות

המשורר נתן אלתרמן כתב:

"וְאַחַד רְצוּנֵי: אֶת לְבָבְךָ שְׁחַשְׁקָה אֹרֶךְ לֹא יֵאִיר הַלַּיִל.
זֶהוּ אֹרֶךְ הָאֶחָדָה וְזֶה אֹרֶךְ הַמְלָאָה, הַרְוֵאנוּ בְּאֶלְף עֵינַיִם".

לפני מספר שבועות ציינו את חג החנוכה - חג האורות - המספר על המרד ביוונים ועל גבורת המכבים. גם היום, לאחר יותר מאלפיים שנה, אנו עדים לגבורה אדירה - גבורתם של ממשיכי דרכם של המכבים, של לוחמי צבא ההגנה לישראל, ובהם יקיריכם שלחמו על אדמת ישראל שאהבו ושלמען הגנתה נפלו. הזמן החולף אינו משכיח מן הלב את פניהם של יקירינו: את עיני הצוחקות של הילד, את חיוכו האוהב של האב. הכאב על אובדנם אינו פוחת עם השנים שחולפות, והגיל אינו מערפל את הגעגוע.

כצל מלווה אותנו השכול בכל אשר נפנה. זו אותה תחושה כבדה של כאב וזיכרון, של חיים בחסר. זוהי תזכורת כואבת למחיר ששילמנו במאבק על הקמת המדינה במלחמות ישראל ובהגנה המתמשכת על ביטחונם של אזרחי ישראל. לדאבון הלב, אנו ממשיכים לשלם מחיר כבד כדי לחיות כעם חופשי בארצנו. גם המערכה האחרונה הותירה חותם כואב בלבן של עשרות משפחות במדינת ישראל: 67 לוחמים נפלו וחמישה אזרחים נהרגו בימי הלחימה של "צוק איתן". 72 שמות נוספו לרשימה הארוכה של חללי מערכות ישראל.

יקירי, אין מילים אשר יקהו את הכאב, את תחושת האבדן והצער שאתם חשים. אתם, הקרובים והאוהבים, איבדתם את היקר מכול, עולם ומלואו שהיה ואיננו עוד. לא נותר אלא לחבק אתכם, לשלוח תנחומים כנים, ולזכור כי חבריהם לנשק של הנופלים, ואיתם כל אזרחי ישראל, חבים להם הרבה. מתוך חובה זו עלינו להמשיך לחיות כאן, להמשיך לעמוד דרוכים על המשמר, להמשיך לפעול בעצמה ובנחישות למען ביטחונם של אזרחי מדינת ישראל ותושביה.

אנו, המשרתים בצה"ל, זוכרים באהבה את אחינו אשר נפלו על משמרתם במלחמה בטרור, באימונים ובשעה שהגנו על ארץ ישראל. מורשתם תוסיף להובילנו במבחנים שעוד נכוונו לנו. יהי זכר הנופלים ברוך.

שלכם ואתכם,

בנימין (בני) גנץ, רב-אלון

ראש המטה הכללי

ניתוח לב פתוח

פרופסור ברנרדו וידנה, גדול מנתחי הלב בארץ, איבד במהלך מבצע צוק איתן את נכדו הבכור, לוחם מגלן, סמ"ר עומר חי. תחת אזמל המנתחים של וידנה עברו עשרות אלפי בני אדם. דבר לא הכין אותו לרגע בו יעמוד מעל גופת נכדו האהוב.

מאת: חן קוטס | צילום: אלי דסה

וידנה: "כשעומר נהרג, מלאך המוות ניצח אותי בנוק-אאוט"

שום דבר לא יכול להוציא אותי מהסיטואציה הזאת, כמו שאף אחד לא ישים רגל למי שאין לו רגל. תהיה לו פרוטזה, אבל לעולם לא תהיה לו רגל אמיתית. היינו משפחה מבורכת. היו לנו חיים נהדרים. המלחמה חיסלה לנו הכול."

פרופ' וידנה רצה ללכת את שביל ישראל. זה משהו שתכנן עוד לפני שעומר נפל. פעמיים ניסה, אחרי האסון, והפסיק. "בלי עומר", הוא מסביר, "אין לזה טעם. אם עומר היה חי, הייתי שובר את עצמי והייתי ממשיך. בלעדיו זה בלתי אפשרי. המחשבה על עומר באה בכול דבר. אני באוטו, אני חושב איך הוא היה רץ וכמה רצון היה לו להגיע ראשון. אני עובר דרך וינגייט, אני יודע שעומר היה שם, אני חושב עליו. כל דבר קשור בעומר. גורם לי לגעגועים. עכשיו הוא קשור לחיים שלי עוד יותר ממה שהיה לפני שהוא נהרג."

אתה בוכה?

"בכיתי רק פעמיים בחיים, ולא בגלל בוש. לא היה לי צורך. פעם ראשונה בכיתי כשסבא שלי מת. הפעם השנייה הייתה כשעומר נפטר. כשהורים שלי מתו, לא הייתה לי אפילו דמעה אחת. ראיתי בזה תהליך טבעי. עם עומר זה בכי מתמשך. אם אני לא בוכה עכשיו, זה בגלל שיש כבר מנגנונים שיודעים למנוע את זה. בתוכי - אני מלא דמעות."

"אין בשביל מה לחיות"

נפשו של פרופסור וידנה אחוזה בנפש נכדו המת. "המוזל שלנו, ה'סבאים", הוא אומר בשקט, "שמה שנשאר לנו לחיות זה פחות מאשר להורים ולאחים. זה היה ביטוי אכזרי שלי, אבל ככה אמרתי: 'אני לפחות אמות בעוד כמה זמן. להורים המסכנים יש עוד חמישים שנה לסבול'. אני היום חי בעיקר בשביל הבת שלי, אימא של עומר. אני הייתי רוצה מאוד למות. אחרי שעומר נפל, אין לי בשביל מה לחיות."

ביום שבו קבר את נכדו, סמל-ראשון עומר חי ז"ל, לוחם מיחידת גלן שנהרג במבצע צוק איתן, הלך פרופסור ברנרדו וידנה להיפרד ממנו בפעם האחרונה. וידנה נמנה עם בכירי מנתחי הלב בישראל ועם גדולי מנתחי הלב של ילדים בעולם. תחת אזמל המנתחים שלו עברו עשרות אלפי בני אדם. שום דבר לא הכין אותו לרגע שבו יעמוד שבור וחסר אונים מעל גופת נכדו הבכור והאהוב, עלם חמודות, חכם ויפה תואה, בן עשרים ואחת בסך הכול. "הסתכלנו על עומר. הוא היה לגמרי שלם", הוא מתאר בכאב. "לא משנה כמה מתים ראיתי קודם. כלום לא הכין אותי לקראת האבדן של עומר. שם, מול הגופה שלו, לא הייתי רופא. הייתי סבא. הסבא של עומר. כל החיים ניהלתי מלחמה עם המוות. רוב הפעמים אני ניצחתי והמוות הפסיד. כשהמוות ניצח, הייתה לי הרגשה של כישלון אישי. רציתי שהאדמה תבלע אותי. אבל כשעומר נהרג, מלאך המוות ניצח אותי בנוק-אאוט. כל כך הרבה אנשים וילדים הצלחתי להציל ממוות, ודווקא את הנכד האהוב שלי לא יכולתי להציל."

סמ"ר עומר חי נהרג ב-30 ביולי עקב קריסת מבנה ממולכד במהלך פעילות של יחידת מגלן לאיתור מנהרות בפאתי חאן-יונס. איתו נהרגו שני לוחמי מגלן נוספים, סמל ראשון מתן גוטליב וסמל ראשון גיא אלגרנטי. "כאב תמיד", מתאר וידנה את הרגשתו מאז האסון. "המכה גדולה. אני חושב שזה גרם לנו, למשפחה הקרובה, נכות לכל החיים. זה ייגמר רק במוות שלנו."

"לא משנה כמה מתים ראיתי קודם. כלום לא

הכין אותי לקראת האבדן של עומר. כל החיים

ניהלתי מלחמה עם המוות. רוב הפעמים אני

ניצחתי והמוות הפסיד. אבל כשעומר נהרג,

מלאך המוות ניצח אותי בנוק-אאוט"

היה תלמיד מצטיין. כשסיים בגרות באנגלית - זה משהו שסיפרו לוידנה כבר אחרי שנהרג - ביקש מהמורה שתמשיך ללמד אותו. ישבו וקראו נאומים של מנהיגים אמריקאים. "תלמיד מצוין שהגיע למצוינות לא בקלות", מגלה וידנה, "אלא במאמץ עצום."

עומר התעקש להתגייס לקרבי, לסיירת מגלן, למרות שלא היה חייב. "עזרתי לו במה שאפשר", מגלה וידנה. "ידענו שאם זאת המטרה שלו, לא נוכל להזיז אותו ממנה. גם עכשיו אני לא מצטער שעזרתי לו. לדברי הבת שלי, היו לו שנים נהדרות בצבא. המפקד שלו אמר אחרי שנהרג שעומר היה הלב של הפלוגה."

עומר התעקש להתגייס לקרבי למרות שלא

היה חייב. פרופסור וידנה: "ידענו שאם זאת

המטרה שלו, לא נוכל להזיז אותו ממנה. גם

עכשיו אני לא מצטער שעזרתי לו. היו לו

שנים נהדרות בצבא. המפקד שלו אמר אחרי

שנהרג שעומר היה הלב של הפלוגה"

עומר חי, בנם של ד"ר אילן חי, קרדיולוג בבית החולים תל-השומר, וד"ר אורית וידנה חי, רופאת עיניים בבית החולים, נולד וגדל בסביון, חמש מאות מטרים מהבית של סבא וסבתא, ברנרדו ונעמי וידנה. בשנים הראשונות, כשהוריו היו רופאים צעירים, בילה הרבה אצל סבו וסבתו. "הוא היה כמו בן שלנו", נזכר וידנה. "ילד יוצא מן הכלל, כל כך מנומס. הייתי מגיש לו כוס מים, היה אומר לי 'תודה סבא'. גם כשהוא כבר היה בצבא. רציתי להגיד לו כמה פעמים 'עומר, תפסיק להגיד לי תודה'. ההתנהגות שלו הייתה עדינה. עד כדי כך, שהחברים בצבא קראו לו 'אל ניניו', בספרדית זה 'הילד'. ככה כתבנו גם על המצבה שלו, 'עומר ניניו חי'."

היו רוכבים יחד על אופניים, עשרה קילומטרים. "בגיל שבע-עשרה הקול מתחיל להתחלף", נזכר וידנה. "הוא היה מטלפן אליי. אני הייתי שואל 'מי מדבר?'. לא הייתי מזהה את הקול שלו. הוא היה אומר 'זה עומר, אתה לא מזהה את מי שעשה אותך סבא?' ככה הוא היה עונה, כיוון שאנחנו, מאז שהיה קטן, היינו אומרים לו שהוא עשה אותנו לסבא וסבתא."

הקשר ההדוק של עומר עם סבו וסבתו המשיך גם לאורך שירותו הצבאי. "הוא אהב את האסאדו שהייתי מכין", מחייך וידנה. "הייתי מחזיר אותו לפעמים מהצבא. הוא היה הולך, מחליף בגדים, וחוזר כשהסטייק מוכן. הייתי שואל אותו 'נו, עומה, זה בסדר?' כי הוא אהב את הסטייק אדום. 'סבא', היה עונה, 'זה עשוי בדיוק!'".

המילים לא מבטאות את הכאב

וידנה התחיל לחשוש כבר עם חטיפת שלושת הנערים שהובילה בסופו של דבר לפתיחה של מבצע צוק איתן. "נכנסתי לחדרה נוראית", הוא מגלה. יומיים לפני שעומר נהרג, בערב, שמע בחדשות על אירוע שבו נפגעו חיילים, ומיהר ללכת לבתו אורית, אימא של עומה. ישב וחיכה. כעבור שעה התקשר עומה. תשמור על עצמך, ביקשו ממנו בני המשפחה בטלפון. למחרת בבוקר התקשר שוב, הפעם לידנה. היחידה שלו יצאה מהרצועה לרגיעה והייתה אמורה להיכנס חזרה לעזה. שוב ביקש ממנו הסבא, "עומה, שמור על עצמך". "הייתי בלחץ", הוא מודה.

ב-30 ביולי 2014, בשעות הבוקר, נהרג עומר חי. לידנה נודע על האסון רק בערב. "הבן שלי בא אליי הביתה ואמר לי, 'עומר מת'. נסענו לבת. משם אני כבר לא זוכר כמעט כלום".

עומר (ניניו) חי נקבר בבית העלמין בסביון. וידנה לא ספד לו. "לא יכולתי", הוא מתוודה. "בזמן השבעה הייתי גס רוח. נתתי להרבה אנשים את ההרגשה שכמה שהם ידברו פחות, כך יהיה יותר טוב, מכיוון שאני יודע שכל מה שהם יגידו הם לא יוכלו להבין. אבל אבדן של מישהו שהוא לא בן משפחה, זה לא כמו לאבד נכד".

בהתחלה לא הצליח לישון. "הייתי מסתובב כמו סביבון במיטה. היום אני מצליח לישון. ואז, אני יודע שאני כמה שעות לא אחשוב על עומר".

"הדבר הפוגע", הוא אומר, "במיוחד בשבועות הראשונים, היה לראות אנשים חיים. זה רע להגיך, אבל זה כואב. כשאני הייתי רואה חייל הולך ברחוב, היה לי מן כאב כזה, 'הנה, החייל הזה הולך ועומר שלנו כבר לא'".

"בבית העלמין אני יכול לחשוב על עומר

בראש נקי. המת קיים רק אצל החיים. עומר

עכשיו זה לא עומר. אין עומר כעומר. עומר

נמצא אצלי, אצל סבתא, אצל אימא שלו, אצל

אבא שלו, אבל עומר כעומר איננו. הוא לא

קיים"

סמ"ר עומר חי ז"ל

פרופסור וידנה לא מתעסק בפרטי האירוע ולא הגיע לשיחות עם המפקדים של עומה, שבאו לבית משפחת חי. "אני לא רוצה שום קשה, לא עם הפלוגה ולא עם הצבא", הוא מצהיר. "זה כאילו אני ועומה, עומר ואני, וזה הכול".

בכל ערב שבת נפגשים כל בני המשפחה אצלו בבית. עושים אסאדו. הם מדברים על עומר רק ב"חלקי מילים", כהגדרתו. "אני חושב שזה מה שקרה לאנשים שעברו את השואה, שלא דיברו עם הדור השני", הוא משווה בזהירות. "אני מסוגה. חוץ מזה שהמילים לא מבטאות אפילו אלפית מהכאב".

לעומר יש אח ואחות, שניהם חיילים, ואח קטן, תלמיד בבית ספר יסודי. "האח הקטן שלו בא בשבעה לאימא שלו", מספר וידנה. "הוא אמר לה 'אימא, אני יודע שאת סובלת, אבל תוכלי לחזור להיות גם קצת אימא שלי'?"

הוא הולך לבית העלמין. לפעמים עם אשתו, סבתו של עומה, לפעמים לבד. "שם אני יכול לחשוב על עומר בראש נקי", הוא מספר. "המת קיים רק אצל החיים. עומר עכשיו זה לא עומה, אין עומר כעומר. עומר נמצא אצלי, אצל סבתא, אצל אימא שלו, אצל אבא שלו, אבל עומר כעומר איננו. הוא לא קיים. הוא לא יודע שהוא לא קיים".

למה אתה הכי מתגעגע?

"אליו. לרגע שאימא שלו הייתה אומרת לי, בצחוק, 'תיקח אותו ממני' כשהוא היה מחבק אותה חזק".

"נשאר לנו חלל כל כך גדול שכול הדמעות שיהיו בעולם לא יכולות למלא אותו. במקום להתעסק בחתונה שלו, אני מתעסק בגן שיוקם לזכרו". ||

להיות שם בשבילם

דפוסי עבודה חדשים מול המשפחות השכולות ושיפור התמיכה למשפחות השכולות החדשות

מאת: חן קוטס

בעקבות מבצע צוק איתן הוחלט בארגון יד לבנים על קביעת דפוסי עבודה חדשים הנוגעים למשפחות שמצטרפות למשפחת השכול. במסגרת זו נבנתה תכנית חדשה ונכתב נוהל. נעשה שינוי בהתנהלות מול משפחות שכולות חדשות למען הידוק הקשר עימן ושיפור השירות והתמיכה הניתנים להן בשנה הראשונה שאחרי האסון. צוותים ובהם חברים מתוך הארגון הוכשרו למגע עם המשפחות השכולות החדשות. "כאב פירושו 'כל אחד בדרכו'", מדגישה ד"ר רונית שלו, חוקרת ומרצה בתחום האבדן והשכול ומי שגיבשה את התכנית בהתנדבות יחד עם עמיתתה, ד"ר אתי אבלין. אחיה של ד"ר שלו נהרג בתאונת דרכים כשהיה בן 16. "מה שעובד בשבילי, לא תמיד עובד בשביל האחר", היא מסבירה. "אנשים מיד לבנים שחוו בעצמם את הכאב והשכול צריכים למצוא את כוחות הנפש להיכנס למשפחה החדשה בלי להראות את הקושי שלהם. זאת היכולת לשים את הכאב שלהם בצד ולראות את כאבו של האדם שעולמו חרב עליו כרגע. הוא אפילו לא מבין עדיין מה קרה לו. הוא לא נושם. אין לו נשימה. הוא עדיין לא מבין כמה הפצע שלו פעור".

במסגרת ההכשרה של צוותי הארגון שיבקרו אצל משפחות שכולות חדשות התקיים יום עיון לפורום ליווי משפחות חדשות בשנה הראשונה. כך למשל הוסבר לצוותים ביום העיון על אודות נוהל תיאום הביקורים שלהם אצל המשפחה השכולה, מועדי

"הרעיון הוא לא להיכנס למשפחה כבר

בשבעה. ההיפך. לחכות לפעמים עד אחרי

השלושים. אם ההורה השכול שרק איבד את

היקר לו מדבר על ילדו, לא למהר להביא את

המקום של איש הצוות. גם לא את המקום של

ארגון יד לבנים. להיות במקום של הקשבה

וסבלנות"

הביקור והתכנים. "עשינו עבודה ראשונית חשובה מאוד: לימדנו איך נכנסים לבית של משפחה שכולה ומה יודעים על המשפחה, על ילדים נוספים, אם ישנם", מתארת ד"ר שלו. "הרעיון הוא לא למהר להיכנס למשפחה כבר בשבעה", היא מסבירה. "ההיפך. לחכות לפעמים עד אחרי השלושים. אם ההורה השכול שרק איבד את היקר לו מדבר על ילדו, לא למהר להביא את המקום של איש הצוות. גם לא את המקום של ארגון יד לבנים. אנחנו מדברים על כניסה עדינה וסבלנית. לא להגיד מיד 'קח, זה אנחנו, יד לבנים'. להיות במקום של הקשבה וסבלנות, גם אם צריך לבוא כמה פעמים, לפני שאומרים 'אני מיד לבנים' ומסבירים מה זה. לנהוג כאדם לאדם, כמי שמושיט יד לאח. צריך להיכנס למשפחה בהרבה צניעות, עם הרבה אהבה", היא קובעת. "להיות שם בשבילם. זאת עבודה חשובה מאוד שארגון יד לבנים לקח על עצמו".

ביום העיון השתתפו נציגים של יד לבנים מכל הסניפים, בכל רחבי הארץ. כולם משתתפים בצוותים שאמורים לבקר משפחות שכולות חדשות שמצטרפות לארגון. כולם כמובן שייכים בעצמם למשפחה שכולה. "הייתה סערת רגשות רבה", משתפת ד"ר שלו. "מטבע הדברים היו שם הורים ואחים שכולים מתקופות שונות והיה הרבה כאב בחדר. כשיצאנו משם, אני התפללתי שהאנשים שהיו בחדר יוכלו להכיל את הכאב שלהם וגם את הכאב של המשפחות השכולות החדשות. התחושה הייתה כמו אחרי צונאמי של כאב".

ד"ר שלו מדברת על "מודל דואלי" של משפחות שכולות. "יש שני עיגולים, זה ליד זה", היא מדמה. "אחד של צע, כאב וזיכרונות, כל הדברים שסוחבים מרגע שאדם אהוב מת, והאחר של שיקום וחיים ותפקוד. מותר לזגוג בין שני העולמות. אפשר לקחת פסק זמן מהאבל. מותר ללכת לסרט. העיגול של הצער והכאב יחכה לנו מחוץ לאולם הקולנוע. הוא לא הולך לשום מקום. המטרה היא להצליח, עם הזמן, לחיות בין שני העיגולים, לנוע בין שני העולמות". ||

”אנחנו משפחה”

700 חברי הארגון הגיעו לוועידה הארצית של ארגון יד לבנים שהתקיימה בסימון הגיל המבוגר, והתרגשו

מאת: חן קוטס | צילום: רוני שטרן

”לעולם לא נשכח את הקרבן שהקרבתם למען קיומה של מדינת ישראל”, במילים אלה פתח נשיא המדינה, ראובן (רובי) ריבלין, את דבריו להורים השכולים בכנס הוועידה הארצית של ארגון יד לבנים שהתקיים ב-14 בדצמבר. “זר לא יוכל להבין את עומק החלל שנפער בכם. במקום בו אתם עומדים לא יוכל לעמוד איש. תמיד נזכור שאנחנו עומדים כאן היום במידה רבה בזכותכם ובזכות החינוך הערכי שהענקתם לבניכם ולבנותיכם”, אמר הנשיא.

כנס הוועידה הארצית של ארגון יד לבנים התקיים במלון דן פנורמה בתל אביב. כ-700 חברי הארגון הגיעו לוועידה. אליהם הצטרפו מכובדים רבים, בהם כאמור נשיא המדינה, שר הביטחון משה (בוגי) יעלון, השר לענייני אזרחים ותיקים אורי אורבך, חברת הכנסת מירי רגב, הרמטכ”ל בני גנץ, ראש המוסד תמיר פרדו, מפכ”ל המשטרה יוחנן דנינו, נציב שב”ס רב גונדר אהרון פרנקו, ראש אגף כוח אדם בצה”ל אלוף חגי טופולנסקי, אלוף פיקוד העורף אייל אייזנברג, מנכ”ל משרד הביטחון, אלוף דן הראל,

נשיא המדינה בועידה

סמנכ”ל וראש אגף משפחות והנצחה במשרד הביטחון אריה מועלם, הרב הצבאי הראשי תת אלוף רפי פרץ, ראש מחלקת נפגעים וקציני ערים בצה”ל אלוף משנה יפה מור ויו”ר האגודה למען החייל תא”ל (מיל) אביגדור קהלני.

הוועידה, שמתקיימת פעם אחת בארבע שנים, עמדה הפעם בסימון הגיל המבוגר. 50 הורים, חברי יד לבנים, כבר עברו את גיל מאה. 11 מהם הגיעו לוועידה. הורים רבים אחרים עברו את גיל הגבורות. כולם הוזמנו לקבל תעודות הוקרה. “ההתמודדות עם האבדן דורשת תעצומות נפש ואנו מצדיעים לכם”, אמר להורים נשיא המדינה. “אתם מעניקים כוח לחברה הישראלית כולה. האחריות והחובה שלנו כיחידים, כחברה וכמדינה, היא לוודא שהנתיב שבו אתם פוסעים הוא מכובד וראוי”.

בארגון יד לבנים יש היום 65 סניפים בכל רחבי הארץ, עם פעילות פנאי ענפה שלוקחים בה חלק אלפי משפחות שכולות. בכניסה לוועידה הוצגה התערוכה “יוצרים אמנות יוצרים חברות”, ובה ציורים מעשה ידיהם של בני המשפחות השכולות בגיל

התורמים עם ספר התורה

המבוגר שפעילים בעשרות המועדונים של הארגון. “דווקא מתוך הכאב”, אמר בפתח הוועידה יו”ר יד לבנים אלי בן-שם, “הצלחנו להפוך את ארגון יד לבנים לארגון מרכזי בישראל, שעוסק בהנצחת הבנים ובהנחלת מורשתם. תזכרו את ה’ביחד’”, ביקש מהנוכחים. “ה’ביחד’ נותן לנו כוח להמשיך הלאה. ה’ביחד’ של משרד הביטחון וצה”ל וארגון יד לבנים הוא שעשה את השינוי. גם אם אנחנו מתווכחים לפעמים, אנחנו עושים הכול יחד”.

כואב ומרגש גם יחד

בעקבות מבצע צוק איתן והצטרפותן של 67 משפחות אל משפחת השכול, הוקדש פרק מהוועידה, בניגוד למה שתוכנן מראש, לחללי המבצע ולמשפחות השכולות החדשות. הוועידה נפתחה באירוע החתימה על ספר התורה. כל אחת מהמשפחות השכולות שאבדו את יקיריהן במבצע צוק איתן הוזמנה בתורה לכתוב אות בספר תורה שתרמו אדי אבידן ואבי רביבו, אחד מ-67 ספרי תורה לזכר כל החללים של מבצע צוק איתן. גם המכובדים כתבו אות בספר התורה, ובכך חתמו אותו. את המשפחות ליוו הרב הצבאי הראשי, הרב פרץ ורבנים אחרים.

בעבור חלק מהמשפחות הייתה זו הפעם הראשונה שהן לקחו חלק באירוע של יד לבנים. “כואב ומרגש גם יחד”, אמרה פנינה בריגה, אימו של רס”ל עדי בריגה, שנפל ביולי האחרון במבצע צוק איתן. עדי היה לוחם שריון. הוא נהרג ב-28 ביולי מנפילה של פצצת מרגמה. פנינה הגיעה לאירוע יחד עם אביו של עדי ז”ל, דוד. “פגשנו הורים שאיבדו את בניהם במבצע”, סיפרה. “הרגשנו מאוד יחד, את הכאב והחיבוק של כולם. מפגשים כאלה מרגשים

אלי בן-שם, יו”ר יד לבנים רושם את בספר התורה לחללי צוק איתן

אותנו. זה מרגיש לנו נוח ונכון וזה מחזק אותנו”. “היה לנו לכבוד להשתתף בכנס”, אמרו לימור ודוד כהן, הוריו שלל סרן נתן כהן ז”ל. נתן, בנם הבכור, מפקד מחלקה וקצין מצטיין בשריון, נהרג מימי מחבלים במהלך מבצע צוק איתן. “לצערנו, היום אנחנו חלק ממשפחת השכול. משפחה שעד לאסון הכרנו מהצה, ותמיד חיזקנו אותה”. בני משפחת כהן הופתעו לראות את ההורים השכולים שעברו את גיל הגבורות. “עצם ההגעה לגיל הגבורות מלמדת שלא שקעו ביגונם אלא המשיכו את חייהם לצד העצב”, אמרו בהתרגשות.

עאדל סלימאן, אביו של סמ”ר אדהם סלימאן מהכפר מע’ה שנהרג בנובמבר 2003, אמר: “השכול הוא פצע לחיים. המפגש עם ההורים השכולים האחרים מקל. מי שרואה צרת אחרים שוכח את צרתו. כשאני רואה את ההורים השכולים החדשים ממבצע צוק איתן, אני מרגיש את המכנה המשותף שלנו. כולנו איבדנו את היקר לנו מכול”.

הנשיא התחייב

ההורים השכולים ליוו בשירת “כי מציון תצא תורה”, והרב הצבאי הראשי, עם הרבנים, נציגי צה”ל והתורמים, העבירו את ספר התורה לאולם המרכזי של הוועידה, שם התקיים האירוע המרכזי של הערב. בשורה הראשונה ישבו הורים שכולים בני מאה ויותר, ולצדם בני משפחות שכולות שעברו את גיל הגבורות.

את האירוע המרכזי של הוועידה פתח אלי בן-שם שהזמין לבמה את נשיא המדינה, ראובן ריבלין. הנשיא עשה רבות למען המשפחות השכולות עוד בתקופת היותו חבר כנסת. בין השאר, יום לפני שנבחר לנשיא, העביר ריבלין, ביזמת אנשי יד לבנים

הרמטכ”ל רב אלוף גנץ, נשיא המדינה ריבלין ושר הבטחון יעלון

חלוקת תעודות הוקרה

בסיום האירוע המרכזי בכנס קיבלו ההורים השכולים בני המאה ויותר ואלה שעברו את גיל הגבורות תעודות הוקרה. נשיא המדינה, עם המכובדים האחרים יחד, ניגש ללחוץ את ידם. בכוחות אחרונים קמו ההורים הקשישים על רגליהם ועמדו לשירת התקווה. "הצלחנו להעלות את המודעות ולגרום לשינוי המיחל לגבי אופן הטיפול בהורים המבוגרים", אמרה רחל לניאדו, מנכ"לית יד לבנים. "מדובר באוכלוסייה ראויה להתייחסות, מיוחדת וייחודית. אנו שמים לנגד עינינו את החיבוק והליווי הצמוד שדרוש להם. מי ייתן ונוכל להמשיך להיות קרובים ומסייעים לכל המשפחות השכולות." ||

במועדונים של ארגון יד לבנים. רחש של התרגשות עבר בקהל. בסרט שעסק בגיל המבוגר נראו הורים שכולים קשישים ובודדים שקרן האור היחידה שלהם היא הפעילות והפגישות עם חברים אחרים במועדון הארגון. "אני יודע שהצרכים משתנים", אמר בסרט מנכ"ל משרד הביטחון, אלוף דן הראל. "לא ניתן מענה לכל, אבל נעשה את המקסימום כדי לעזור".

במהלך שנת 2014 הונצחו כל נופלי המשטרה, מג"ב, שב"ס, המוסד והשב"כ בבתי יד לבנים ברחבי הארץ. "מדובר בתיקון עוול היסטורי", ציין בן-שם בוועידה. "אנחנו משפחה שלמה עכשיו". ולבני המשפחות השכולות החדשות אמר: "ארגון יד לבנים מחבק ומחזק אתכם, נעשה כל מה שנוכל כדי לעזור לכם".

שכולים אולי צריכים היום דברים אחרים ממה שהם היו צריכים לפני עשר ועשרים ושלשים שנה, כשקרה האסון. זאת הסתכלות נכונה, מכילה, אוהבת חסד. הסתכלות שמקדשת את החיים וההמשכיות ואת האחרים, הילדים, הנכדים והנינים שנתרו בחיים. אנחנו במשרדנו הצנוע נשתדל להיות לכם לעזר ככל האפשר", הבטיח הש.

הרמטכ"ל בני גנץ, שהגיע לוועידה בדרכו לתרגיל עם לוחמים בצפון, ריגש את הנוכחים כשביקש להודות להם. "אני רוצה להודות לכן, משפחות יקרות, שאתן פותחות את בתיכן בפנינו", אמר גנץ. "יש לי בקשה מכן, משפחות שכולות, ומכם הארגונים, שתמשיכו לעשות את המלאכה החשובה של ההנצחה והסיוע. המשפחות השכולות, תמשיכו לעמוד איתנו בקשה. ככל שהמשפחות איתנו בקשה, גם לנו יותר קל להמשיך את המשימות שלנו כמפקדים. הקשר שלכם איתנו, לא רק מחזק אתכם. הוא גם מעצים אותנו. אנו נמשיך את מורשת בניכם", התחייב הרמטכ"ל. "מי שנפגע לא יכול יותר להמשיך. אנחנו נמשיך בשבילו".

מפכ"ל המשטרה, יוחנן דנינו, בירך מעל הבמה. "מקום המדינה איבדה משטרת ישראל 1,426 מטובי בניה ובנותיה", ציין. "גם השנה ידענו אבדן נוסף למשפחת השכול של משטרת ישראל, 15 חללים נוספים. תודה לארגון יד לבנים על מה שהוא עושה בעבור המשפחות השכולות כל השנה", אמר ופנה למשפחות השכולות. "אנחנו כמובן נעשה כל מה שאנחנו יודעים ויכולים כדי לתרום את תרומתנו הצנועה, כדי להיות לכם למשפחה מורחבת". במהלך הוועידה הוקרנו שני סרטים, האחד על מבצע צוק איתן והאחר על ההורים השכולים בגיל המבוגר ועל הפעילות

והעומד בראשם, את התיקון לחוק יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל, שמאפשר היעדרות בתשלום מהעבודה לבני משפחות שכולות גם ביום הזיכרון הפרטי ליקירם. זה החוק האחרון שנרשם על שם ריבלין כחבר כנסת. "אנו גאים בבחירתך כאדם שמחבק באהבה וברגישות אין קץ את משפחת השכול", אמר יו"ר יד לבנים לנשיא.

"לטקסים שהתקיימו לרגל יום הכיפורים השנה", גילה בן-שם לנוכחים, "אמרו לנו שלא יגיעו מספיק מנהיגים. הדבר פורסם בחדשות של השעה שבע בבוקר. בשעה שמונה כבר צלצלו אלינו מבית הנשיא. הנשיא הודיע לנו שהוא חייל שלנו והוא יגיע לכל טקס. הוא שינה את כל סדר היום שלו. הוא הגיע להר הרצל ואמר שאין לו בעיה להגיע גם לקריית שאול ולקריית שמונה".

ההורים השכולים לא לבדם

מכובדים רבים נשאו את דבריהם בוועידה. "אתם עברתם מסע חיים קשה, ורק מי שספג את הכאב מבין עד כמה הוא עמוק", אמר להורים השכולים ראש הממשלה בנימין נתניהו בברכה מצולמת ששלח לוועידה. "מי שספג את הכאב מבין עד כמה הוא עמוק. אני יודע אילו כוחות נפש הייתם צריכים לאזור בתוכם כדי לעמוד אל מול המכשול הכביר הזה".

שר הביטחון והרמטכ"ל לשעבר, משה (בוגי) יעלון, אמר: "אומרים שארץ ישראל נקנית בייסורים, מי כמוכם, המשפחות השכולות, מכיר בייסורים אלה".

"טוב עושה ארגון יד לבנים שהוא חושב באופן פתוח ומודרני על הצרכים המשתנים", אמר מעל הבמה אורי אורבך, השר לענייני אזרחים ותיקים. "האזרחים הוותיקים שהם הורים

תעודות ההוקרה לבני הגיל המבוגר

ספר התורה והתורם

מפכ"ל המשטרה יוחנן דנינו רושם את בספר התורה לחללי צוק איתן

הרמטכ"ל רב אלוף גנץ, נשיא המדינה ריבלין ושר הבטחון יעלון

נשיא המדינה עם ההורים המבוגרים

התערוכה בכניסה לוועידה

102 הגיל ועדיין פעיל

נתן אבישר הוא אחד מ-50 הורים שכולים שעברו את גיל מאה וקיבלו תעודת הוקרה לכבוד ועידת ארגון יד לבנים

מאת: חן קוטס | צילום: אלי דסה

נתן אבישר "אורי, בני, בוא נתחלק בחיים"

לתזמורת לא, לשריון כן

נתן אבישר הוא דור שני של ילידי ירושלים. אורי היה בן הזקונים שלו ושל רעייתו, שושנה. יש להם שלושה בנים נוספים: יוסי, עוזי ויחיעם. "כולם ילדים טובים, אבל הוא היה מיוחד", קובע נתן. "בגלל שהיה בן זקונים, היה נדבק אלינו, בא איתנו לכול מקום. היינו נוסעים יחד לים המלח והוא היה מביא לאימא שלו בוצ' שתמרר על עצמה, או שהוא היה בא איתי לעבודה בחופש, מנסה לעזור לי, שלא אעבוד קשה".

משפחת אבישר התגוררה בימים ההם במרכז ירושלים. אורי למד בגימנסיה העברית ברחביה במגמה הריאלית. שנים ארוכות ניגן על טרומבון בתזמורת הנוער של ירושלים. "אנחנו רצינו שיתגייס לתזמורת צה"ל", מספר נתן, "אבל הוא אמר 'האחים שלי שירתו בגולני, הם שירתו בקרבי, אני רוצה להיות בשריון'".

אורי התגייס שנה וחצי לפני שפרצה מלחמת יום הכיפורים ושימש טען-קשר בטנק. אחר כך, בשל בעיות רפואיות שהתגלו אצלו, הוא הועבר לשרת בבסיס עורפי. ממש לפני שהחלה המלחמה ביקר אצל הרופא הצבאי, שהורה לו לנוח ולא להיחשף

אורי אבישר ז"ל, ניגן בטרומבון

נשמתו על היקר לו ולעם ישראל. "מכה קשה", הוא אומר עכשיו על האסון. "היה לנו קשה מאוד. עד היום קשה. דוד המלך אמר על בנו אבשלום 'מי ייתן מותי אני תחתיו'. זאת האמירה שמתאימה לנו. עד היום אני רוצה שיחזור. אני מאמין שתהיה תחיית המתים. אם לוקחים גרעין של משמש, הוא קשה, כמו עצם. שמים אותו באדמה, הוא מתרכך, נפתח והופך בסוף לעץ. אני אומר שאם קוברים אדם כמו שקוברים זרעים של צמח, יש תקווה. אפילו שעד היום אף אחד לא חזר משם".

"הלואי שלא הייתי קם"

נתן אבישר זוכר את ההודעה על מות בנו. הוא היה אז בעבודה. "חיילים הגיעו ולקחו אותי הביתה", הוא משחזר. "הבן יוסי צעק לי 'אבא! אורי נפל במלחמה!' וזהו. הלב עצר".

יחיעם, אחיו של אורי, גר באותם ימים בארצות הברית. בעקבות המלחמה הגיע לארץ, לצבא. גם האח עוזי גויס. את עוזי איתרו מיד ושלחו הביתה. את יחיעם התקשו לאתר. "חמישה

שעות ארוכות לשמש. ביום שישי, ערב המלחמה, בהיותו בבית, התקשרו אליו מהצבא והזעיקו אותו. למרות שהיה רשאי להישאר בבית בשל מצבו הבריאותי, בחר ללכת. "אני זוכר את זה כמו היום", משחזר נתן. "הוא אמר לנו 'אני חייב ללכת. צריכים אותי'. הצחקי אותו שהרופא אמר לו לנוח. אימא שלו רצתה לגהץ לו את המדים. אמר 'לא' והלך. הלך ולא חזר. יותר לא ראינו אותו".

סמל אורי אבישר נהרג ב-14 באוקטובר 1973 בגזרה המרכזית בסיני. יום למחרת היה אמור לחגוג את יום הולדתו העשרים. יחד עם הצוות שלו עברו מטנק לטנק במהלך הלחימה. באחד המקרים התנדב אורי לעמוד בחוץ, חשוף בצריח. הוא נפגע מפגיעה ישירה של טיל. "חייל מעולה וראש צוות מעולה...", כתב עליו מפקדו אחרי שנהרג. "הטנק שלו השמיד הרבה מכלי האויב. הוא וחבריו עברו מטנק לטנק, עד שנפגעו ונהרגו".

אביו של אורי כתב לו אחרי מותו: בני אורי/ למי אבכה וכף אכה ובבכי מר איילל/ עיני יורדה מים על שברי הגדול/ בנפול בני יקירי אורי, מאור עיני/ על מזבח המולדת./ בהקריבו את

בגיל 102, כשהוא נעזר בכיסא גלגלים ובהליכון, מתעקש נתן אבישר להמשיך לעלות לקבר בנו אורי. סמל אורי אבישר ז"ל, לוחם שיריון, היה בן עשרים כשנהרג בקרבות בסיני, במהלך מלחמת יום כיפור. הוא נקבר בבית העלמין הצבאי בהר הרצל.

"הבן היקר לי אורי", קורא לו אבא שלו ובוכה. "אני מדבר אליו, אל האבן", הוא מספר על מעשיו בבית הקברות. "אני חושב כל הזמן 'אם אפשר היה לחלק את החיים, הייתי נותן לו קצת משלי'. אני אומר לו 'אורי, בני, בוא נתחלק בחיים. אני אחיה עשרים שנה פחות, תחיה אתה לפחות עוד עשר שנים'. איך יכול להיות שאני זקן כל כך והבן שלי נשאר צעיר כל כך?". אבישר הוא אחד מחמישים הורים שכולים, חברי ארגון יד לבנים, שעברו את גיל מאה וקיבלו תעודת הוקרה לכבוד ועידת ארגון יד לבנים. בגיל 102 הוא עדיין פעיל. מתגורר בביתו בשכונת נווה יעקב בירושלים, מעודכן בהתרחשויות, ואפילו שולט במחשב ופעיל בפייסבוק. רעייתו שושנה, יקירת העיר ירושלים, נפטרה לפני כמה שנים והותירה אותו מוקף ילדים, נכדים ונינים.

"דבר לא מקהה את הכאב", הוא מצהיר. "כששואלים כמה ילדים יש לי, אני עונה מיד שלושה. ואז אני מוסיף 'היו לי ארבעה. אחד חסר לי. יש שמחות, יש לידות, כולם מגיעים ומתקבצים, ואחד תמיד חסר. החיים נמשכים, אבל אין נחמה".

נתן: "דבר לא מקהה את הכאב. כששואלים אותי כמה ילדים יש לי, אני עונה מיד שלושה. ואז אני מוסיף 'היו לי ארבעה. אחד חסר לי. יש שמחות, יש לידות, כולם מגיעים ומתקבצים, ואחד תמיד חסר. החיים נמשכים, אבל אין נחמה"

להמשיך לחיות

שרה והב היא אחת ממיי שקיבלו תעודת הוקרה במהלך ועידת ארגון יד לבנים שעמדה בסימן הגיל המבוגר. כשבנה נהרג החליטה להיאחז בחיים

מאת: חן קוטס | צילום: אלי דסה

שרה והב, אימא של עשהאל ז"ל, עם תעודת ההוקרה מיד לבנים

בפתח-תקווה. במרס 2014 התגייס בנו היחיד של אבישי, הקרוי על שם דודו המת, שי-עשהאל. "הוא אמר להוריו 'או שתתנו לי ללכת לגולני, או שאני לא אתגייס'", מספרת שרה. "היה לו חשוב להגשים את החלום של דודו עשהאל, שרצה להיות לוחם גולני". כנגד כל הסיכויים חתמו הוריו של שי-עשהאל ואישרו לו לשרת בקרבי. היום הוא לוחם בגולני. לטקס סיום המסלול שלו הגיעה גם הסבתא שרה. הנכד עשהאל כרע לפניו ברך ואמר לה: "סבתא, קיימתי את משאלת בןך עשהאל". ||

בנו היחיד של אבישי קרוי על שם דודו המת, שי-עשהאל. היום הוא לוחם בפלוגה המסייעת של גדוד 51 בגולני. לטקס סיום המסלול שלו הגיעה גם הסבתא שרה. הנכד עשהאל כרע לפניו ברך ואמר לה: "סבתא, קיימתי את משאלת בןך עשהאל"

← שרה והב, 85, היא מההורים השכולים שחצו את גיל הגבורות וקיבלו תעודת הוקרה במהלך ועידת ארגון יד לבנים שעמדה בסימן הגיל המבוגר. והב היא אחות ואם שכולה. אחיה, סמל יוסף שרון (שרעבי), נהרג במלחמת יום הכיפורים. בשנת 1983 נהרג גם בנה, רב"ט עשהאל והב, בלבנון. "כשהבן שלי נהרג, הבנתי את ההורים שלי", היא מספרת. סמל יוסף שרון (שרעבי) היה חייל מילואים כשפרצה מלחמת יום כיפור. הוא נהרג בקרבות הבלימה בתעלת סואץ, משאיר אחריו אישה הרה וילד. בתו, שנולדה כבר אחרי שנהרג, נקראה על שמו - יוספה. "אימא שלי איבדה קשר עם המציאות", מתארת שרה. "אנחנו, האחים, היינו עסוקים בכאב של ההורים. ההורים לא החזיקו מעמד ונפטרו כעבור זמן קצר. רק כשהבן שלי הלך הבנתי כמה כאב להם".

רב"ט עשהאל והב נולד וגדל בדיוק כמו דודו שנהרג במלחמת כיפור, בשכונת מחנה יהודה בפתח תקווה. הוא היה ספורטאי מצטיין וחלם לשרת בגולני. בגלל שסיים תיכון במגמת מכונאות רכב, שיבצו אותו כשהתגייס במקצוע שלו ביחידה קרבית אחרת. "הוא התאכזב", אומרת שרה.

ב-13 באפריל 1983 יצא עשהאל ללוחות שיירה בלבנון. השיירה נתקלה במארב מחבלים. אש נפתחה ועשהאל נהרג במקום. "אחרי שנהרג אמרו לי שהמילה האחרונה שאמר לפני שמת הייתה 'אימא'", נזכרת שרה. "הרגשתי שאני לא בן אדם", היא מתארת את רגשותיה אחרי האסון. מלבד עשהאל יש לה שלושה בנים ושלוש בנות. "החכמה היא להסתכל על הילדים האחרים ולהמשיך לחיות. מי שנהרג לא היה רוצה שנמות איתו".

עשהאל היה בן 19 כשנהרג. הוא נקבר סמוך לדודו יוסף, בבית העלמין הצבאי בפתח תקווה. "אחד מול השני", אומרת שרה. "אנחנו הולכים לקבר של עשהאל ולקבר של יוסף יחד". אחיו של עשהאל, אבישי והב, הוא יושב ראש סניף יד לבנים

ספריית אורי

זמן קצר אחרי שנהרג אורי, פתחו הוריו ספרייה על שמו, "ספריית אורי". הם מכרו את הדירה שהייתה להם במרכז העיר ורכשו במקומה דירה גדולה יותר בשכונת נווה יעקב המרוחקת, אז שכונה חדשה. שני חדרים הוקצו לספרייה שהכילה מאות ספרים. שושנה, אימו של אורי, למדה באוניברסיטה לתואר ספרנית בהיותה בת יותר משישים, רק כדי שהספרייה שפתחו תוכל לקבל מעמד של ספרייה מוכרת מטעם העירייה. הספרייה הוכרה כספרייה הראשונה בשכונת נווה יעקב. נתן ושושנה היו מסתובבים בין התלמידים שהיו מגיעים ומסייעים להם בהחלפת ספרים ובהכנת שיעורי בית. "זאת הייתה הדרך שלנו להנציח את אורי ואת רוחו", מסביר נתן. בהמשך הועברה הספרייה לספרייה הכללית העירונית בשכונת נווה יעקב בירושלים. זו כוללת מדור השאלה על שם אורי אבישר ז"ל.

בבית שבו ממשיך נתן להתגורר ישנם הסמל והסיכות של אורי, שקיבלה המשפחה מהצבא אחרי מותו. על הקיר תלוי ציור ובו אילן משפחתי מפואר, אינספור ענפים והסתעפויות. רק הענף של אורי קטוע. לצד תמונות של הנכדים והנינים עומד נר זיכרון. "נר שלא נכבה מאז אותו יום נורא באוקטובר של שנת 1973", אומר נתן.

בשנים האחרונות, עקב מצבו הבריאותי, נתן בעיקר קורא ולומד בבית. כל יום הוא יוצא החוצה, לטיול בכיסא הגלגלים. אחת לשבוע הוא מטייל טיול רגלי. את הכספים שקיבל ליום הולדתו המאה תרם לוועד למען החייל. הוא מקפיד להתעדכן בהתרחשויות ולהאזין לחדשות. "ראיתי את החיילים שנהרגו עכשיו, במבצע צוק איתן", הוא אומר. "חבל על כל אחד ואחד שנופל".

היית רוצה לומר משהו להורים השכולים הטריים?

"החיים נמשכים. אלה שני דברים נפרדים. יש את החיים בצד אחד ואת המוות בצד שני. אי אפשר לשכוח את הבן היקר שנהרג, אבל גם אי אפשר לאכזר כל הזמן. הבן אדם הוא החיה הכי פצועה בעולם, אבל גם הכי חזקה בעולם. יש שעות של אושה, יש שעות של רוגז, יש שעות של בכי ויש שעות של צחוק, גם בשכול". נתן לא מודאג מה יהיה אחרי מותו, מי יעלה לקבר הבן. האחים של אורי הולכים לשם גם היום ומגיעים איתו יחד אל הקבר. "המוות יגיע בסוף, במוקדם או במאוחר", הוא מסכם, "אם נרצה או לא נרצה".

אתה חושב לפעמים מה היה קורה אילו אורי לא היה נהרג?

"תמיד. היינו משפחה מאושרת. הוא היה ילד כל כך טוב. ילד טוב ירושלים". ||

למעלה, הספרייה בבית משפחת אבישר לזכר הבן אורי. למטה: חונכת מדור השאלה לזכר אורי אבישר ז"ל בספרייה הכללית

ימים קראו לו ברדיו 'יחיעם, מבקשים שתבוא הביתה, אימא ואבא', עד שבאחת העמדות שמעו את הקריאה, נזכר נתן. סמל אורי אבישר נקבר בקבורה ארעית בקיבוץ בארי. "הוא היה קבור שם שנה", מספר נתן בכאב. "היינו נוסעים כל חודש לבקר אותו, להיות ליד הבן היקר". בהמשך הועבר קברו לבית העלמין בהר הרצל. "מספרים שבלווייה התעלפתי ונפלתי לתוך הקבר", מגלה נתן. "אומרים שאמרתי 'הלוואי שלא הייתי קם'. גם היום אני חושב ככה. טוב שהבן אומר קדיש על האב, אבל לא שהאב אומר על בנו".

"אני מאמין שתהיה תחיית המתים. אם

לוקחים גרעין של משמש, הוא קשה, כמו

עצם. שמים אותו באדמה, הוא מתרכך, נפתח

והופך בסוף לעץ. אני אומר שאם קוברים אדם

כמו שקוברים זרעים של צמח, יש תקווה.

אפילו שעד היום אף אחד לא חזר משם"

יש בו עוד כוח

אבי יעקבי, אביו של גילעד יעקבי שנהרג בקרב בסג'עיה בעת מבצע צוק איתן, חבר לעידן רייכל, והשניים יצאו יחד למסע הופעות ללוחמים שנפגעו בקרבות

מאת: חן קוטס | צילום: מיכל יעקבי-רוזנטל

עידן רייכל ואבי יעקבי

סמל ראשון גילעד יעקבי ז"ל

במהלך מבצע צוק איתן, מיד אחרי שקם מהשבעה על בנו האהוב סמל ראשון גילעד יעקבי, לוחם גדוד הסיוור של גולני שנהרג בקרב בסג'עיה, יצא אבי יעקבי עם הזמר והיוצר עידן רייכל למסע בין לוחמי צה"ל שנפגעו במבצע.

את הקשר עם עידן רייכל יצר יעקבי במהלך השבעה. רייכל היה הזמר האהוב על בנו. שבועיים לפני שנהרג, היה גילעד בהופעה שלו בפארק הירקון. "כתבתי לו בחצי הלצה במסרון: 'אללה, תבוא איתי, תביא גיטרה'", מספר עידן רייכל על המפגש עם יעקבי. "אני מופיע לפני חיילים. לא חשבתי שהוא יבוא." "הרגשתי שחזרתי להיות בן אדם", מתאר יעקבי את תחושותיו אחרי שביקר את הפצועים בפעם הראשונה. השניים ביקרו פצועים יותר מפעם אחת. "פתאום אמרתי 'הנה, אני עדיין בן אדם, אני לא איזה גוף מרוסק מתחת להריסות של סג'עיה'. אני כבר לעולם לא אהיה מה שהייתי. מה שהיה לא יהיה. אבל לראשונה הרגשתי שאני לא רק אב שכול, אלא אני בן אדם שמסוגל לתרום. חזרתי מהמפגש הראשון עם הפצועים. פתאום נרדמתי בצהריים. הצלחתי לישון. גילעד הופיע לי בחלום. פעם ראשונה שהצלחתי לחלום עליו מאז שנהרג. הוא אמר לי 'אבא, כל הכבוד'."

האמין שצריך להגן על המדינה

גילעד יעקבי-רוזנטל, בנם של מיכל ואבי ואחיהן של רותם

אחרי שביקר את הפצועים בפעם הראשונה, אמר אבי יעקבי: "הרגשתי שחזרתי להיות בן אדם. אני כבר לעולם לא אהיה מה שהייתי. מה שהיה לא יהיה. אבל לראשונה הרגשתי שאני לא רק אב שכול, אלא אני בן אדם שמסוגל לתרום"

ראשון. אמר לי 'ביקשתי את התפקיד הזה, להיות זה שדואג לכולם'. הוא כל כך אהב את מה שהוא עשה בצבא, את החברים שלו לצוות. הם היו כמו אחים. אני מאוד מנוחם מהעובדה שהוא נהרג במקום שבו הוא רצה להיות, עם החברים הכי טובים שלו." שבועיים לפני שנהרג, הלך כאמור להופעה של עידן רייכל לחיילים בפארק יחד עם אחותו. "אני באתי לאסוף אותם", נזכר יעקבי. "גילעד יצא נרגש מההופעה. הוא סיפר כמה ההופעה הייתה יפה והמוסיקה נהדרת. אמרנו שעידן משלב המון מוסיקליות עם טוב לב ואישיות'."

בחדש האחרון לחייו, עד שנהרג, גילעד ניגן כל הזמן את השיר 'יורד הערב', של עידן רייכל. אימא שלו, מיכל, ביקשה ממנו שינגן אותו שוב ושוב. "הוא היה כל פעם לוקח שיר אחר בתור 'פרויקט'", מספר אבי. "זה היה השיר האחרון שהוא עבד עליו. הוא נורא שמח שעידן בחר לשיר את השיר הזה בהדרג'."

משהו טבעי קרה

אחרי שגילעד נהרג, אבי בחר ליצור קשר עם עידן רייכל. "יצרתי קשר עם עידן בשבעה" הוא מתאר "הייתה לי תחושה שאני צריך לספר לעידן שאלה היו החוויות האחרונות של גילעד ולהגיד לו תודה. המצוקה שלי הייתה כל כך גדולה. גם היום. מתוך המצוקה אתה מחפש כל מיני נתיבים, חבלים. מוסיקה מלווה אותי כל החיים ומהווה משקל חשוב בחיים שלי. הרגשתי שאני צריך להביע רגשות'."

עידן רייכל: "אבי כתב לי על הקשר המיוחד שלו עם גילעד, על זה שהם חלקו אותה גיטרה. הוא סיפר לי גם על ההופעה שגילעד היה בה ושהוא ניגן את 'יורד הערב'. הוא סיפר לי בכנות רבה ומרגשת על הקשר המיוחד שהיה להם." רייכל חזר אליו. הוא שלח לו גם קטע וידאו מההופעה שבה היה גילעד, ובו השיר 'יורד הערב'. "אני ואשתי עמדנו עם

אבי יעקבי מנגן לפצועים בתל השומר

דמעות, מגלה אבי. בהמשך התקשר רייכל ליעקבי. "הוא שאל איך אני מרגיש. אמרתי שאנחנו, המשפחה, מרגישים מנותקים מהעולם, אין לנו במוה להיאחז, אנחנו גמורים. כל העולם במקום אחד ואנחנו במקום אחר. אנשים הולכים ברחוב, ואנחנו בכלל לא איתם."

רייכל: "אבי אמר לי שהוא מרגיש חוסר מנוחה, מועקה. שהוא מטפס על הקירות."

אחרי חצי שעה שלח לו רייכל מסרון. "שמע, אני מופיע בפני חיילים, מה אתה אומה, תבוא ללוות אותי בגיטרה? אמרת שאתה יודע לנגן", מספר אבי. "התחלתי להתנצל, אני לא נגן מקצועי. עידן אמר לי שזה לא חשוב. אמרתי לו 'טוב, תביא לי לפחות אקורדים'. הוא אמר: 'לא צריך שום דבר, יהיה בסדר'. התעקשתי. הוא אומר 'או קיי, אני אבוא אליך הביתה'."

עידן רייכל הגיע לבית משפחת יעקבי בקרית אונו. "כתבתי לו כמה אקורדים של השירים", הוא מספר. "ניגנו שיר אחד, והוא אבי לקח גיטרה ויצאנו לתל השומר, לפצועים."

אבי: "הוא לא התחיל ב'אני משתתף בצערך'. הוא גם לא

אמר לי 'בטח קשה לך'. גם אחר כך לא. הוא פשוט אמר 'אללה, תוציא את הגיטרה'. הייתה לי תחושה שקורה משהו טבעי. הבן שלי אהב מוסיקה. הוא נהרג. אני רוצה לבקר בפצועים. אני לא יכול סתם להיכנס לחדרים, לפתוח דלתות, להגיד 'שלום, אני אבא של גילעד, מה שלומכם?'. עם עידן זה אחרת. מצאתי בו הרבה נחמה."

גילעד נהרג בתחילת הכניסה הקרקעית של צה"ל לרצועה. כשרייכל ויעקבי הגיעו לבית החולים תל השומר, מבצע צוק איתן היה עדיין בעיצומו. הם עברו בין המחלקות. "המצב הנפשי שלי באותם ימים היה נוראי", מספר האב. "גם היום אני בוכה כל הזמן, אבל אז הייתי כמו אדם שהשמים נפלו עליו. אני טוען שאני נקברתי בסג'עיה, ועכשיו אני מנסה לצאת משם, להיחלץ מההרסות. הייתי במצב כל כך קשה, יותר רע ממה שהרגשתי לא יכולתי להרגיש."

סיפרת לפצועים על גילעד?

"לא. עידן סיפה לא מכרתי את השכול שלי. תוך כדי שיחה עידן ציין שאני אב שכול. היו שם כאלה שהכירו את גילעד, ואני לא ידעתי. באו חבר'ה פצועים ואמרו 'מה, אתה אבא של גילעד?'. אלה היו חבר'ה מצוות אחר בסיירת. בא בחור וסיפר לי שהוא אהב מאוד את גילעד, שהם היו מנגנים יחד וגילעד היה משאיר להם את הגיטרה לסוף שבוע וצועק עליהם 'תזיהרו על הגיטרה, היא של אבא שלי!'"

רייכל: "כשידעו על הסיפור האישי שלו, אנשים מיד רצו לדעת איך הוא מוצא את הכוח לחזק אחרים."

החברות נרקמה

מפגשים עם משפחות שכולות, גם עם פצועים, אומר עידן רייכל, לא חדשים לו. המפגש עם שכול טרי כל כך, כמו שהיה אצל אבי, כן היה חדש. "במפגש עם הפצועים, עם המשפחות השכולות, אני אומר את הדברים כמו שהם. אני לא 'פוליטיקלי קורקט'. אי אפשר לרכך. אני לא נפגש עם אנשים לשתי דקות, לשיר וללכת. אני נמצא עם כל משפחה שעה-שעתיים. חשוב לי ליצור קשרים אמיתיים. לא לסמן וי כשאני נכנס לחדר, לנגן שלושה שירים ולעזוב. נפגשנו עם אימא של אחד הפצועים קשה מצוק איתן, ושאלתי איך היא מרגישה. היא אמרה לי 'אני רק מחכה שנצא מפה והסיוט הזה ייגמר'. אמרתי לה 'הסיוט הזה לא ייגמר. וכשתצאי מבית חולים, זה לא יעבור. שיקום זה חיים שלמים. ומעכשיו את צריכה להיות שמחה על כל סנטימטר של התקדמות, לפעמים גם על כל מילימטר. וככל שתעברי את שלב ההדחקה ותביני שזאת המציאות החדשה, ככה תוכלי לגייס את

עידן רייכל וענבר יעקבי, אחותו של גילעד ז"ל

ריקה ומוותר על זה. אני לא רציתי לאבד אותו. הוא הקריב את עצמו, אבל הקרבן זה האנשים שאוהבים אותו. אני ואשתי ואחיותיו. אנחנו הקרבן הגדול של המלחמה. החוסר הזה, החלל שנפער, ילווה אותי ואת המשפחה שלנו כל החיים. אני קם כל בוקר ושואל: האם העם הזה והמנהיגות הזאת ראויה לקרבן של הבן שלי? האם הם ראויים לקורבן של החבר'ה מהסיירת שחוו חוויה קשה ואיבדו שניים מחבריהם הטובים?"

הסיפור של גילעד יעקבי ילווה כנראה גם את עידן רייכל. "אני חושב שסיפורים אישיים הם מהות היצירה שלי", הוא אומר. "כל דבר כזה מחלחל פנימה. הפרויקט ידוע בעולם כפרויקט ישראלי. גם כשאני מופיע בעולם אומרים 'עידן מהפרויקט הישראלי'. כמו שמרסדס סוסה הייתה לקול של דרום אמריקה ואדית פיאף לקול של צרפת. אני גאה מאוד שאנשים בתקשורת העולמית מציינים אותנו כפרויקט ישראלי. כששואלים אותי, בסוף, מה זו ישראל, אני עונה: אני חושב שכל ההוויה של ישראל, כל מה שאנחנו, מתנקזת לשתי דקות דומייה ביום הזיכרון." ||

כל הכוחות שלך בשביל הילד שלך, בשבילך, בשביל הבעל שלך, בשביל המשפחה שלך'. כשאבי מסתכל לאמת בפנים ואומר 'זהו, החיים שלי השתנו, מעכשיו אני אב שכול', זה בעל משמעות. הוא אומר 'זאת לא ההגדרה שלי. אני לא רק אבא שכול. יש לי חיים גם מעבר, אבל הכאב הזה הוא לא כאב שאפשר למלא אותו במשהו'."

רייכל ויעקבי נשארו בקשר גם אחרי תום המבצע. "נוצרה חברות", מסביר רייכל.

בתחילת חודש ינואר חגג יעקבי יום הולדת שישים. כל המשפחה הייתה אמורה לנסוע לטיול בחוף לארץ. אחרי שגילעד נהרג, מצאו אצלו במגרה כספים שחסך כדי לקנות מתנת יום הולדת לאבא.

ביום ההולדת התקשר עידן רייכל לברך את אבי. דיברו על סמלים. גם על הרוגי המלחמות. "אני נגד סמלים", אומר יעקבי. "אנשים מדברים על ההרוגים כעל קדושים, טהורים. אני אמרתי לעידן שלקדושים אין את הריח שיש לבן שלי, כשהיה בא הביתה ומוריד את הנעליים. הבן שלנו לא קדוש ולא טהור, הוא הבן שלנו."

עידן: "הייתה שיחה עמוקה מאוד על זיכרון, על משמעות של זיכרון, של הנצחה. על אותם אלפי חיילים שהופכים להיות הבסיס של הקיום כאן, כמו דשן לדשא שהמדינה צומחת עליו. דיברנו על המשמעות של האדם היחיד מול המאסה. זוכרים סמלים, אבל צריך לזכור את כולם. צריך לזכור את המספר המדויק של החללים שנפלו באסון המסוקים. לזכור במדויק את החללים שנפלו בלבנון השנייה. ולא להסתכל על זה במאסה. להבין שבאמת לכל איש יש שם ומאחורי כל חלל יש משפחה, והורים ואחים."

הקרבת האמיתי

בלוויה של גילעד אמר אביו: "גילעד היה הבן שלי, של מיכל, אח של רותם וענבר ונכד של סבא שלו. גילעד, לא בן של המדינה. גילעד הוא הבן הפרטי שלנו". "כל השאר זה סמלים וסיפורים" הוא אומר. "אולי יש אנשים שזה עושה להם טוב. 'הבן הגן על המדינה', 'הוא שמר על כולנו', בזכותם אנחנו חיים'. בסוף מת הבן הפרטי שלנו."

השכול, מתאר אבי יעקבי, לא הפך אותו לחכם יותר. הוא רק קילף את עורו וחשף את בשרו. "גילעד הקריב את עצמו, ואנחנו, המשפחה, הקרבן", הוא אומר. "חינכתי אותו לנתינה, לאזרחות טובה, לאנושיות, לאהבת האדם. אם לרגע הייתי יודע שיקרה לו משהו, הייתי מוכר כל מה שיש לי, חי על לחם ומים בקוסטה

אבא של קובי מאמין בחיים

אלי בן-שם, יו"ר יד לבנים ואב שכול, חושב שגם להורים שכולים מותר לחיות, ולחיות טוב

מאת: חן קוטס | צילום: אלי דסה

אלי בן שם: "אני קם בבוקר עם קובי והולך לישון איתו בלילה"

ארגון תוסס עם אפס תקלות

בן-שם, עם משפחות נוספות שתמכו בו, התחיל מהפכה. הוא טען שמשרד הביטחון במתכונתו הישנה, שבה שימשו תחת קורת גג אחת אגף השיקום והטיפול במשפחות השכולות, לא מעניק טיפול מקצועי למשפחות. יחד עם מנכ"ל משרד הביטחון באותם ימים, עמוס ירון, נאבקו והצליחו ליצור הפרדה ולהקים אגף חדש במשרד, אגף משפחות והנצחה. "ירון יצא נגד כל המערכת", מפרגן לו בן-שם.

ב-2005 הוקם אגף משפחות והנצחה בראשות אריה מועלם, בעצמו אח שכול. הקשר כיום בין ארגון יד לבנים לבין האגף החדש הוא קשר אמיץ. "מועלם", משבח בן-שם, "עם התגייסות לא רגילה וניהול אישי חכם ואמיץ, לקח עובדים שהיו קודם במשרד, הכניס בהם גאווה יחדה, מקצועיות. היום יש ספר שדן בתורת הטיפול במשפחות, מענה טלפוני עם מדדי שירות למשפחות. יש אפס תקלות".

רשימת ההישגים של ארגון יד לבנים בשביל המשפחות השכולות בשנים האחרונות, ארוכה. בין השאר בוטל מבחן

כך ביקשו שאחכה בחוץ עד שיגיע תורי. כשהגיעה השעה, נכנסתי שוב. שוב בדקו אותי. שאלו 'איפה אשתך?' הייתי חנוק. יצאתי החוצה והתחלתי לבכות. נשבעתי שאני חייב לעשות שינוי".

בן-שם מיהר לסניף יד לבנים ברמת-השרון, שאז היו חברים בו בעיקר הורים שכולים מבוגרים מאוד, וסיפר להם את שחוה. "לא היה לי עם מי לדבר", הוא אומר בשקט, נזהר בכבודם של מי שעשו במלאכה בארגון באותם ימים. "אמרו לי 'לא מעניין אותנו, אנחנו עוסקים בהנצחה ובמורשת'".

הוא רצה להיבחר לראשות סניף יד לבנים ברמת השרון, אך לא נבחר. בהמשך בנה מצע שמהותו זכויות ההורים השכולים, שאיתו עבר בין כל ראשי הסניפים של יד לבנים. בשנת 1998, בבחירות שהיו לראשות יד לבנים, נבחר ברוב של שמונים אחוזים. "התחלתי לבקר אצל משפחות שכולות", הוא נזכר. "מצאתי אנשים שחיים בחרפת רעב. אז היה הנוהג של 'מבחני הכנסה'. מי שהרוויח מעל 3,000 שקל קיבל רק 600 שקל בחודש. אף אחד לא שאל את הבן שלי כמה אבא שלו מרוויח כשהוא עלה למסוק, נזכרו בזה רק אחרי שהוא נהרג".

כשאלי בן-שם, יו"ר יד לבנים, מגיע לאירועים, קורה שאנשים קוראים לו בטעות "קובי". סגן קובי בן-שם, בנו האהוב של בן-שם, היה קצין מצטיין, מפקד יחידת תצפיתנים של חיל המודיעין בלבנון, ונהרג באסון המסוקים בפברואר 1997. "אני מרגיש טוב עם זה", מתאר בן-שם את הרגשתו כשקוראים לו בטעות בשם בנו. "כשאנשים מתנצלים, אני מרגיע אותם. בשביל זה אני ביד לבנים, כדי שיזכרו את קובי".

"אני קם בבוקר עם קובי והולך לישון איתו בלילה", הוא מגלה בריאיון אישי נדיה. "קובי היה פעיל חברתי, מדריך בתנועה, אחראי על מדריכים. ראיתי את היחס שלו כקצין לחיילים שלו. הרבה דברים שאני עושה, אני חושב 'מה קובי היה אומר על זה, מה קובי היה עושה במקומי'".

בדצמבר האחרון נבחר בן-שם ליושב ראש ארגון יד לבנים בפעם החמישית. הוא מקדיש את רוב חייו לפעילות בארגון, עושה למען המשפחות השכולות עשרים וארבע שעות ביממה, שבעה ימים בשבוע, והכול בהתנדבות. בארבע תקופות הכהונה שלו עד כה, משנת 1998, הצליח לחולל מהפכה בארגון ובזכויות המשפחות השכולות בישראל. "גם לנו, ההורים השכולים, מותר לחיות ולחיות טוב", הוא אומר. "המנהיגים שלנו אומרים ביום הזיכרון את הסיסמא 'במותם ציוו לנו את החיים'. גם לנו, ההורים השכולים, מותר לחיות. צריך להמשיך בחיים. אני משתדל להוציא הורים שכולים, שיבלו. אני אומר להם 'הילדים שלנו, שאינם, הם

בן-שם: "אני קם בבוקר עם קובי והולך איתו לישון בלילה. קובי היה פעיל חברתי, מדריך בתנועה, אחראי על מדריכים. ראיתי את היחס שלו כקצין לחיילים שלו. הרבה דברים שאני עושה, אני חושב 'מה קובי היה עושה במקומי'"

שמחים שאנחנו יוצאים".

"האבל הוא פצע שלא מפסיק לדמם", הוא מציין. "לקום בבוקר כל יום, זאת התמודדות. אני קורא לזה נכות נפשית, או פצע פתוח. אבל יש למה לחיות. אני רואה מאות הורים שיוצאים להופעות, לטיולים. יחד אנחנו מרשים לעצמנו מה שאנחנו לא עושים עם החברים הכי קרובים. עם חברים המחשבה היא שיגידו 'הבן שלו מת, איך הוא שר', אבל עם אנשים כמוני, ולא רק אני ככה, כולנו מרשים לעצמנו להתפרק".

לעשות למען אחרים

קובי בן-שם גדל ברמת השרון. הוא היה נער ערכי, חובב ספורט, מלא שמחת חיים. בן אמצעי בין שתי אחיות. כשהיה בן שבע-עשרה נפטרה אימו טובה מסרטן. למרות שקובי היה יכול לשרת קרוב לבית, הוא התעקש לשרת בקרבי, בעומק הלבנון. הוא נהרג שבועיים לפני יום הולדתו העשרים ואחת. יחד איתו נהרגו באסון המסוקים עוד שבעים ושניים לוחמים שהיו בדרגם לפעילות מבצעית בלבנון.

קובי נקבר ליד אימו. אחרי שנהרג נישא אביו מחדש ונולדו לו עוד שלושה ילדים. "בחודשים הראשונים לא תפקדתי", הוא מגלה. "הייתי מגיע למשרד, יושב באוטו, חודשים לא עבדתי. לקח לי כמעט שנה להבין מה קורה. יום אחד אמרתי לעצמי 'או שאתה מכניס לך כדור בראש, או שאתה קם. ככה אתה לא יכול להמשיך לחיות'. נשארתי עם שתי ילדות, לבד, גם זה נתן לי כוח לקום בבוקר. כי אין חשק, אבל כשצריך לדאוג שהבית יתפקד, אז אין ברירה".

שם, ברגעי הקושי, נולדה היוזמה לעשות למען אחרים. "הגעתי בפעם הראשונה לפגישה עם עובדת סוציאלית במשרד הביטחון, שלושה חודשים אחרי האסון. הקדמתי ברבע שעה. עצרו אותי בכניסה, בדקו אותי כאילו אני בכניסה למעצה. אחר

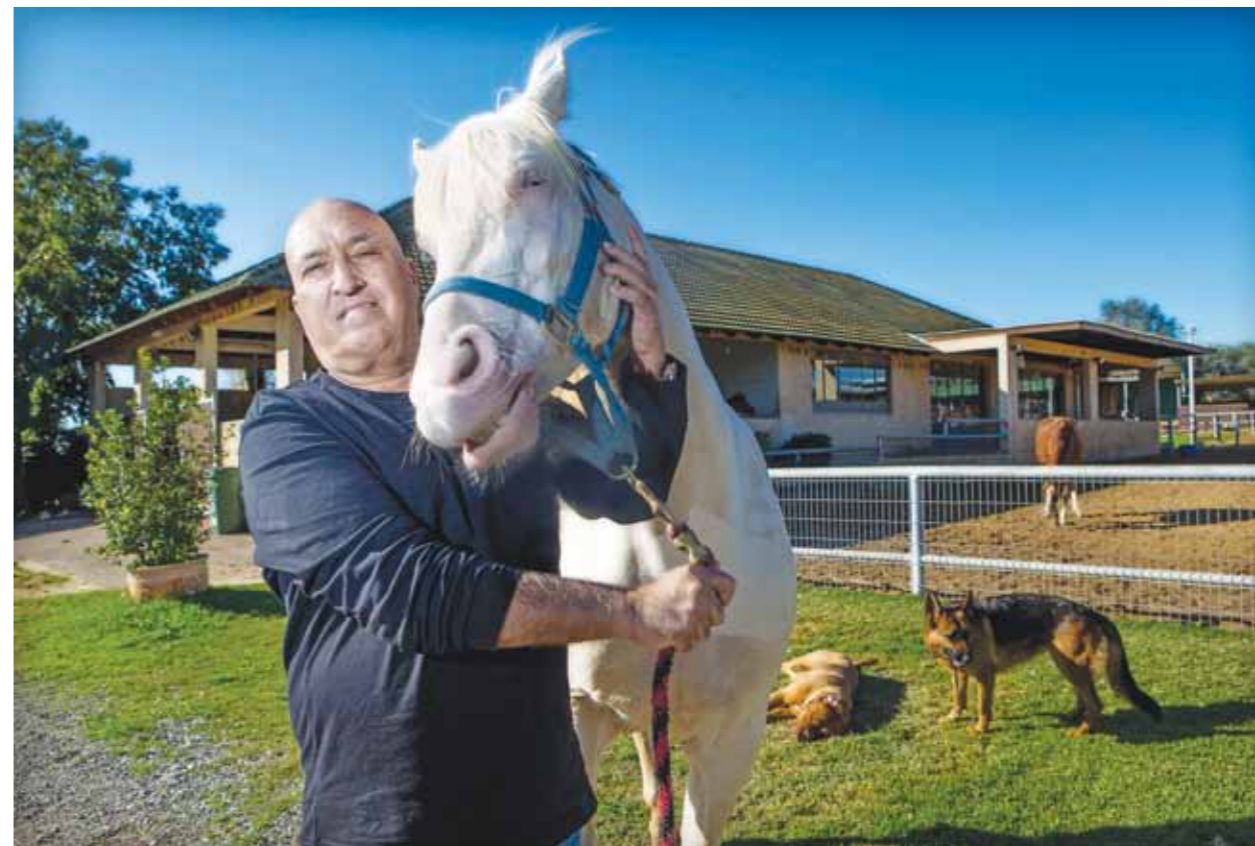

בנובמבר 2014 נערכו בחירות לראשות סניפי יד לבנים. אנחנו מברכים את הזוכים ומפרסמים את שמותיהם ואת מספרי הטלפון בסניפים השונים, לנוחות חברי הארגון וכל בני המשפחות השכולות.

- אילת – מיקי ירקוני – 08-6315936
- אשדוד – מרדכי לוי – 08-9568294
- אשקלון – דניאל אזולאי – 08-6792395
- באר שבע – דוד קורקוס – 08-6840036
- י"ר יד לבנים הבדווי – סעדי זיאד – 04-6550838
- בת ים – יורם אלפר – 03-5074279
- גבעתיים – חיה וינשטיין – 03-6700416
- גדרה – בצלאל ושדי – 08-8681608
- דימונה – יפה מלכה – 086551212
- י"ר יד לבנים הדרוזי – אמל נסראלדין – 048393866
- הוד השרון – יוסי שני – 09-7407053
- הרצלייה – משה שפר – 09-9500043
- חדרה – ציון בוסקילה – 04-6342004
- חולון – משה חליבה – 03-5040506
- חיפה – חיים לנציצקי – 04-8248166
- טבריה – שרה כהן – 04-6739580
- יבנה – טובה זיו – 08933303
- ירושלים – אלי דהאן – 02-624833
- כפר סבא – פנינה בורנשטיין – 09-7671760
- כרמיאל – איציק כהן – 04-9585022
- לוד – אלי חזן – 08-9279738
- מועצה אזורית באר טוביה – טהר אלי.
- מועצה אזורית בקעת בית שאן – פשחור עשהאל
- מועצה אזורית חוף הכרמל – בר נתן אירית 04-9549222
- מועצה אזורית מטה אשר – גידי וייס – 04-9109021
- מועצה אזורית מטה יהודה – גבי נרדי
- מועצה אזורית עמק חפר – נפתלי קראוס
- מועצה אזורית עמק הירדן – דני כבשנה – 04-6752315
- מועצה אזורית עמק יזרעאל – חדווה פישה.
- מגדל העמק – ארמנד מלכה – 04-6540062
- מודיעין – חיים צמח – 08-9265952
- נהרייה – סימה רוזנבאום – 04-9828501
- נס ציונה – ארנון קהלני – 08-9383764/3
- נתניה – דני אברהמי – 09-8828260

- עכו – אסתר יפה – 04-9910302
- עפולה – ניסים אוהיון – 04-6524180
- פרדס חנה – מאירה קופלמן – 04-6273379
- פתח-תקווה – אבישי והב – 03-9052351
- צפת – שרה וספי
- קריית אונו – שאול צ'טיאט
- קריית אתא – מתי אבני – 04-8450224
- קריית ביאליק – אורה ז'ק
- קריית גת – אילנה בוים
- קריית חיים – רמי זילברשטיין – 04-8415010
- קריית טבעון – 04-9837432
- קריית ים – יוכי פרנקו
- קריית מוצקין – מיכאל ויצמן – 04-8709006
- קריית שמונה – חנוך ארליך – 04-6959620
- ראש העין – עובדיה שמחי
- ראשון לציון – חיים דינר – 03-9598888
- רחובות – יוסף וורבר – 08-9494817
- רמלה – אברהמי סימו – 08-9292650
- רמת גן – מלכה בן מרדכי – 03-5705771
- רמת השרון – קרל רום – 03-5474340
- רעננה – יצחק אדלר – 09-7610547
- תל אביב – יוסק'ה לוטנברג – 03-5467162
- תנועת המושבים – אלי טהר – 03-6086340
- תנועת הקיבוצים – אירית בר נתן – 03-6925235

ארגון יד לבנים מעניק בימים אלה לחברי הארגון מלגות לצורך לימודי תעודה ולימודים אקדמיים. טפסים למלגות ניתן להוריד באתר או לקבל במזכירות הארגון.

"צריך לחיות עם הכאב ולא בתוכו"

על קצות האצבעות".
מה אתה אומר למשפחות השכולות החדשות?
 "אני בא להקשיב. לא בא לספר להם על הבן שלי ולא על השכול שלי. כל אחד מתמודד עם השכול בדרכו".
 לאחרונה נבחר כאמור לקדנציה חמישית. "קדנציה אחרונה", מחייך בן-שם. בשנה הקרובה, הוא מעריך, יעבור הארגון בהדרגה לחלוקה למחוזות בכל הנוגע לטיפול בתרבות הפנאי של המשפחות השכולות. יושם דגש בטיפול בגיל המבוגר. "הארגון מזדקן ומספר החברים יורד באופן ניכר", הוא אומר, "כל שנה הולכים לעולמם כ-500 הורים שכולים ומצטרפים מאה, מלבד שנים של מלחמות כגון צוק איתן ומלחמת לבנון השנייה. לשמחתי, השכלנו להכניס את האחים השכולים לפעילות. היום יש 12 סניפים שבראשם עומדים אחים שכולים".
 הוא עדיין דומע כשהוא נתקל בסיפור קשה של משפחה שכולה. "אני יודע שהשנה הראשונה קשה", הוא אומר. "אנחנו מנסים לתת לאנשים לבחור. אני אומר להם 'בהתחלה אתה חי ומת. אתה מרגיש שאין טעם לחיים. אבל צריך לחיות עם הכאב, ולא בתוכו. צריך כל הזמן לנסות לצוף מעל המים. כי יש בשביל מה. יש גם ילדים שנשארו ונכדים, והנצחה ומורשת. יש חיים אחרי...".

ההכנסה וניתנת זכאות להורים ולאחים שכולים לקבל טיפול פסיכולוגי בלי מגבלות של גיל וזמן. כן נבנו מועדונים למשפחות השכולות עם הרבה חוגים ופעילויות תרבות, ובתי יד לבנים נעשו לבתי מורשת ולמקום מפגש לאלפי תלמידים. רק לאחרונה, בעקבות פעילות הארגון, הועלה גיל הפרישה להורים שכולים בחוק. ניתן יום חופשה בתשלום ביום האזכרה הפרטי להורים שכולים ופטור מארנונה לכול אתרי הנצחה בארץ. גדל מספר ההורים השכולים והאחים המקבלים מלגות ללימודי תואר ראשון.
 בן-שם משבח את 1,000 המתנדבים של ארגון יד לבנים ואת שמונת העובדים הקבועים, ובראשם המנכ"לית, רחל לניאדו, שפועלים במסירות לרווחת המשפחות. "הפכנו להיות ארגון חי", הוא אומר. "פעם, אם הייתי אומר שאני מביא מופע בידור להורים שכולים, היו תולים אותי בכיכר העיר. היום בתי יד לבנים תוססים, בדיוק כמו שהיו הבנים שלנו שנהרגו".
 סדר היום של בן-שם מוכתב על ידי סדר היום של הארגון וכולל אזכרות, ביקורי משפחות ופגישות עם הורים ועם אחים שכולים. הוא קשוב וזמין למשפחות השכולות, ובמבצע צוק איתן עבר בין המשפחות השכולות החדשות. "זה היה קשה", הוא מודה. "אחרי הלוויה השביעית נסעתי הביתה והלכתי לישון עד למחרת. התמוטטתי. אני עדיין נכנס לבית של משפחה חדשה

הטרגדיה של ריטה

משפחת טייכלר איבדה בן במלחמת יום הכיפורים, וכעבור 29 שנים איבדה את אחיינו הקצין בקרב עם מחבלים. פעם בשבוע נפגשות במועדון יד לבנים בירושלים האם השכולה וביתה השכולה

מאת: חן קוטס | צילום: אלי דסה

בסלון של ריטה טייכלר, 88, יש שני תצלומים. אחד של בנה דני, שנהרג במלחמת יום הכיפורים, והאחר של הנכד, גם הוא דני, קצין מצטיין בנח"ל, שנקרא על שם דודו ונהרג בקרב עם מחבלים בציר המתפללים בחברון.

סמל ראשון דני טייכלר היה בן עשרים במוותו. אחיינו, סגן דני (חיים) כהן, נהרג בגיל עשרים ושתיים. שניהם קבורים בבית העלמין הצבאי בהר הרצל. "אני רוצה שמי שבא אלינו הביתה יראה ויזכור", אומרת ריטה, הסבתא והאם השכולה. "אני זוכרת שהחלטתי", היא מגלה, "אחרי שדני הגדול נהרג, כשנשברתי לגמרי, אני אדאג לעצמי. אני רוצה למות, אבל אני לא אמות. אני דווקא צריכה לחיות. אני אדאג לעצמי כי כל עוד אנשים יראו אותי מסתובבת על פני האדמה, הם יזכרו אותי. כל עוד אני פה, גם הוא פה. כאילו אני מעכשיו גם קצת הוא. הוא לא לגמרי מת ואני לא לגמרי חיה..."

פעם בשבוע מגיעה ריטה טייכלר למועדון יד לבנים בירושלים. איתה מגיעה בתה נאוה, אימו של דני כהן. אימא ובת, שתיהן אימהות שכולות. נאוה משתתפת בחוג התעמלות, וריטה בחוג פסיפס. "יש משהו סמלי בהורה שכול שלוקח משהו שבור ומנסה להרכיב ממנו משהו שלם", אומרת ריטה.

אחותה של נאוה, ג'ודי, מצטרפת אליהן לפעילות במועדון. אחר כך שלושתן הולכות לאכול ארוחת צהריים אצל ריטה. זה המפגש המשפחתי השבועי שלהן. "אנחנו לא מדברות על

ריטה: "יכול להיות שהייתי צריכה ליינץ לו ללכת למקום אחר בצבא. אבל אני הייתי נאיבית. אחר כך נודע לי שדני סיפר לאחת החברות שלו שהוא מפחד שבזמן שהוא יהיה בצבא תהיה מלחמה והוא ילך". אבל לנו הוא לא אמר את זה"

השכול", אומרת נאוה. "אני מרגישה שלאימא שלי קשה מדי להכיל את זה".

ריטה: "נאוה חושבת שאני לא מבינה אותה. אני כן מבינה. האסון עם הנכד זה פצע קשה", היא מתארת את השכול הכפול. "אני חשבתי שלנו הגרוע מכול כבר קרה, שזה לא יקרה במשפחה שלנו עוד פעם".

נאוה: "את אומרת, 'סטטיסטית, לא הגיוני שדבר כזה יקרה באותה משפחה שוב'".

וכשהודיעו לך, את, אחות שכולה, שהבן שלך נפל?
"כשילד חולה, מוכנים להוריד בשבילו את השמים. כשמודיעים לך שהוא איננו, זה נגמר".

"בשריון יוכל לתרום יותר"

סמל ראשון דני טייכלר, בנם של ריטה וישראל, נולד וגדל בירושלים. הוריו עברו את גיל הגבורות, ובוועידת ארגון יד לבנים 2014 קיבלו תעודת הוקרה מטעם הארגון. דני היה ילדם השלישי, ויש לו שלושה אחיות. ריטה מספרת שהיה "ילד שובב, חינוני ופופולרי". כנער התנדב ל"מגן דוד אדום" וחלם להיות חובש קרבי בצבא. "אמרו לו שבשריון הוא יוכל לתרום יותר", היא מצטטת בצער.

"יכול להיות שהייתי צריכה ליינץ לו ללכת למקום אחר בצבא", היא בוכה. "אבל הייתי נאיבית. אף פעם לא ראיתי את השורה התחתונה, שאפשר גם להיהרג בצבא. אחר כך נודע לי שדני סיפר לאחת החברות שלו שהוא מפחד שבזמן שהוא יהיה בצבא תהיה מלחמה והוא ילך".

זה מעסיק אותך?

ריטה: "עד היום. זה לא רק השירות הצבאי. אלה כל מיני דברים שאני חושבת, איך יכולתי לעשות ככה ואיך ככה".
תני לי דוגמה.

"דני קנה לנו קלטת - באותה תקופה היה טייפ - עם שירים שאנחנו אוהבים. הבת השלישית שלי כבר גרה אז באמריקה. מישהו נסע אליה. לא היה לי זמן לקנות משהו, אז נתתי לה את הקלטת הזאת. כשדני ראה ושמע שנתתי אותה, היה לו פתאום מבט כזה בעיניים. אני זוכרת את המבט שלו עד היום. אלה דברים שיושבים בלב".

"לא הודיעו כי לא ידעו מה להגיד"

דני טייכלר גויס לשריון וסיים קורס מפקדי טנקים בהצטיינות. כשפרצה מלחמת כיפור, השתתף בקרבות הבלימה נגד המצרים. בשמונה באוקטובר נפגע הטנק שלו מטיל והוא נהרג במקום. "לא שמענו ממנו הרבה זמן", מתארת ריטה. "אני דאגתי, למה הוא לא בקשר איתנו. לא עלה בדעתי שהוא כבר איננו". חמישה חודשים היה דני טייכלר בחזקת נעדר. "דני נשאר בשטח, בטנק שלו", היא מספרת בקושי רב. "אחרי חמישה חודשים מצאו אותו. עד אז הוא היה כלום. מקום קבורתו לא נודע, אמרו לנו".

נאוה (טייכלר) כהן הייתה בת עשרים וארבע כשדני, אחיה האהוב, נהרג. "שכול קשה", היא מתארת את הימים שאחרי האסון. "כל אחד שאל רק 'איך ההורים?' זאת הייתה תקופה שבה אף אחד לא חשב על האחים השכולים".

החברים: "דני כהן האגדי"

שבע שנים אחרי האסון שבו נהרג אחיה של נאוה, נולד בנה דני. ילד ברוך כשרונות, הן מתארות את דני, הבן והנכד. יצירתי, חכם, רגיש, פעיל בתנועת "בני עקיבא" ומעורב חברתית. כל השנים, גם היום, מתגוררות שתי המשפחות באותה שכונה בירושלים, בניין ליד בניין. "היינו קשורים מאוד לילד", נזכרת ריטה ביחסיה עם דני הנכד. "לפעמים, כשהוא היה מגיע מהצבא, הוא היה בא

ריטה טייכלר ונאוה כהן "כל עוד אני פה, גם הוא פה" <

הפעילות במועדונים - סיפור הצלחה

חוג פסיפס במועדון יד לבנים בירושלים

← המועדון הראשון של יד לבנים נפתח בבאר-שבע באפריל 2004. הקמתו הייתה רעיון של שמואל צוקרמן, אביו של סגן יובל צוקרמן ז"ל, יו"ר יד לבנים בעיר באותם ימים. "חייבים להוציא הורים שכולים מהבית", מסביר צוקרמן את היזמה. אחד החוגים הראשונים שנפתחו היה שזירת פרחים. צוקרמן מסביר: "הדבר הראשון שנעלם בבית של משפחה שכולה הוא הפרחים. פתחנו קורס שזירת פרחים, והאנשים היו לוקחים את הזרים ששזרו לשבת. אמרו לי 'החזרתם לנו את הפרחים הביתה'".

היום יש כבר 22 מועדונים בכל רחבי הארץ, ובהם עשרות חוגים: פיסול, ציור, קרמיקה, התעמלות, שפות, מחשבים, חוגי תרפיה והעצמה אישית, וזאת רק רשימה חלקית. לאחרונה למשל נפתח במועדון בבאר-שבע קורס להפעלת טלפונים חכמים. אם יש עשרה מעוניינים, החוג נפתח. מעגל החברים במועדונים הולך ומתרחב והם נעשו סיפור הצלחה. מלבד הפעילות בחוג, בני המשפחות השכולות נהנים מהרצאות בנושאים מגוונים, מטיולים וממגוון פעילויות שלא קשורות לשכול.

בעבור המשפחות השכולות, בעיקר בני הגיל המבוגר, מדובר בהזדמנות לצאת מהבית. חלקם חיים לבד. המועדון פתוח לכל בני המשפחה השכולה, אך מטבע הדברים בני הגיל המבוגר, שיש להם שעות פנאי רבות יותר, מגיעים אליו יותר. "המועדון הוא המקום שנותן לאנשים סיבה לצאת מהמיטה בבוקר, לא להיכנס לדיכאון, לבוא ולפגוש אנשים", מבהירה בתיה הרש, רכזת מועדון מש"י (משפחות שכולות יוצרות) בירושלים. עשרים אחוזים מחברי מועדון מש"י בירושלים הם בעשור התשיעי לחייהם. הרוב פנסיונרים אבל יש גם מיעוט של צעירים, בשנות השלושים לחייהם. "במועדון צריך פחות מסכות, פחות קירות, פחות חומות והכנות. אפשר לפתוח כאן דברים שבהקלה הרחבה אולי לא נוח להראות. אמרה לי אחת האימהות: 'כאן אני נאנחת, ומי שיושבת לידי מבינה בדיוק למה'".

אלי דהאן, יו"ר סניף יד לבנים בירושלים: "המטרה העיקרית היא להוציא את המשפחות השכולות מהבתים, להוליך אותם לאולמות התרבות, לנופש, לבילוי. לפעמים המועדון הוא גלגל

ריטה: "החיים נמשכים, אבל יש הרבה מחשבות. למה דני (הבן) היה צריך להפסיד את זה, ובינתיים נהרג גם דני הנכד. וזה כבר דני השני. זה היה כמו לעבור הכול עוד פעם".

הבן, הבת, ולבסוף הבעל

זמן קצר אחרי שנהרג דני הנכד, גילו אצל בתה של נאוה סרטן והיא נפטרה. כעבור זמן מות גם בעלה של נאוה אחרי שלקה באירוע מוחי קשה. "כדור מתגלגל", אומרת נאוה. "קודם הבן, אחר כך הבת ואחר כך הבעל".

לו היה דני טייכלר בחיים היום, הוא היה בן שישים ואחת. דני הנכד היה חוגג יום הולדת שלושים וארבע. "כולם נראים ילדים בתמונות", מתגעגעת נאוה.

ריטה: "החברים של דני הם כבר סבים. אני מסתכלת עליהם, ובעיניי הם אותם בנים צעירים של פעם".

היא מגלה: "לדני הייתה חברה. היא התחנתה עם חבר של דני. 11 חודשים אחרי שדני נפל הם החליטו להתחתן. החברים כעסו. אני אמרתי, 'אם הם רוצים להתחתן, צריך לעודד אותם. אנחנו נהיה בחתונה'. ואנחנו היינו בחתונה. והם נתנו לבן שלהם את השם דני, והם שומרים איתנו על קשה. והם כולם סבים וסבתות".

הבנים אינם

ישראל בעלה של ריטה כבר חגג יום הולדת 95. הוא מרותק לכיסא גלגלים וכמעט שאיננו רואה. היא עדיין פעילה ונמרצת. "בגלל שדני היה הבן היחיד שלנו, בעלי כל הזמן דואג מי יגיד אחריו קדיש", אומרת ריטה.

ואת?

"הקטע הזה לא כל כך מעסיק אותי".

מה כן?

"חיי יום-יום. מי יעלה לקבר של דני למשל".

בתה נאוה מקפידה להיפגש עם לוחמי חטיבת הנח"ל ולספר להם על דני בנה ועל דרכו. הקשר עם חבריו של דני נשמר. יש עמותה על שמו, שנועדה לגייס משאבים לעידוד צעירים להגשמה עצמית.

בסניף "מגן דוד אדום" בירושלים הוקמה אנדרטה לזכרם של דני טייכלר ושלושה מתנדבים אחרים בסניף, שנהרגו במלחמת כיפור. גם לזכרו הוציאה המשפחה ספר. "אני קוראת ובוכה", מתוודה ריטה.

לפני שש שנים חנכו בירושלים את כיכר הבנים. זאת הכיכר לזכרו של דני כהן, בנה של נאוה ונכדה של ריטה, ולזכרו של דני טייכלר, בנה של ריטה ואחיה של נאוה, האחין ודודו. "כיכר הבנים שלנו", אומרת ריטה, "ורק הבנים אינם". ||

חוג התעמלות במועדון יד לבנים, סניף ירושלים

אלינו לאכול ולישון".

"יש לי בבית ארגז עם מכתבים ודברים של דני הבן שלי", ממשיכה ריטה. "מדי פעם, דני הנכד היה מסתכל על זה, או שאני הייתי מספרת לו על דני הבן. הוא אמר לי, 'סבתא, יום אחד אני רוצה לעבור על הארגז דבר-דבר, ולקרוא הכול'. אבל הוא לא הספיק".

דני הנכד למד בישיבה התיכונית "נווה שמואל" באפרת, שם הגה, יזם והקים תחנת רדיו היתולית. תחנת הרדיו פועלת עד היום ונקראת על שמו. לפני הגיוס המליצו לו להצטרף לגלי צה"ל. בסופו של דבר החליט להתגייס לחטיבת הנח"ל, לגדוד שחם. "הוא התייעץ עם הרב שלו", מספרת נאוה. "בין השאר שיתף אותו בחששות, מה יהיה עם ההורים שלו אם יקרה לו משהו בצבא".

דני עשה מסלול של לוחם ואחר כך יצא לקצונה. הוא היה לוחם ומפקד מצטיין. לאורך המסלול כתבו עליו חבריו: "צר המקום מלהכיל את גאוניותך". ובהזדמנות אחרת: "דני כהן האגדי".

הוא כתב מכתב תודה להוריו זמן קצר לפני שנהרג, למקרה שיקרה לו משהו. אלה היו ימי האינתיפאדה השנייה, והוא היה בחזית האירועים. "אני כנראה שייך לחלק שצריך היה להשפיע על סביבתו", רשם. "רציתי להגיד לכם שאני די מבסוט ממה שהספקתי במסגרת הזמן המצומצם שהוקצב לי".

ב-15 בנובמבר 2002 יצא דני כהן בראש כוח פלוגתי לסייע בלחימה נגד חוליית מחבלים שביצעה פיגוע ירי על ציר המתפללים המקשר בין מערת המכפלה לקריית ארבע. דני נהרג בקרב. איתו נהרגו 11 לוחמים, בהם אלוף משנה דרור ויינברג ז"ל. "אחרת לגמרי", מתארת נאוה את האסון השני שפקד את המשפחה, "להיות אחות שכולה ואם שכולה. אני לא הבנתי למה לפני יום הזיכרון אימא פשוט, במירכאות, משתגעת. היום אני מבינה. אני זוכרת שכבר בשבעה אמרתי לעצמי, 'אני בוחרת בחיים, בשביל הילדים שלי'".

שליחות הומנית

אריה מועלם, סמנכ"ל וראש אגף משפחות והנצחה במשרד הביטחון, רואה בתפקיד שהוא ממלא ייעוד ומציע כלים להתמודדות לבני הגיל המבוגר

מאת: חן קוטס | צילום: אריאל בשור

בכל פעם שהוא מראיין עובד מהאגף שלו, מבקש ממנו אריה מועלם, סמנכ"ל וראש אגף משפחות והנצחה במשרד הביטחון, לספר על פגישתו הראשונה עם משפחה שכולה. אחרי שהוא מסיים לספר, הוא אומר לו "זה בדיוק מה שאני רוצה שתרגיש כשתיכנס למשפחה הבאה. לא חשוב כמה משפחות כבר ביקרת".

מועלם בעצמו אח שכול. על השכול האישי שלו הוא מסרב לדבר. בשנת 2005, עם השינוי הארגוני במשרד הביטחון, נבחר להקים ולהוביל את אגף משפחות והנצחה. מאז חולל שם מהפכה. אם עד אותה תקופה היו ארבע-מאות תלונות של משפחות שכולות בחודש על הטיפול בהן למשרד הביטחון, הרי שהיום מדובר בתלונה אחת בחודש בממוצע.

מועלם שינה את השיטה ואת הגישה למשפחות השכולות. באמצעות סקר מקיף בדק את צרכי המשפחות, ופעל בהתאם לתוצאותיו. כך למשל קבע קיומם של ביקורי בית קבועים של עובדים אצל המשפחות השכולות, הקים מוקד טלפוני שפותר במקום חלק גדול מפניות המשפחות, בנה אמנת שירות, יצר מדדי זמן קצרים לחזרה למשפחות שפונות למשרד וכונן מדיניות בקרה על העובדים ושיתוף פעולה של עובדי המשרד ביזמות חדשות לקידום הטיפול במשפחות השכולות.

מדיניות המשרד עברה מ"תגובה" ל"יזמה". עובדי האגף לא מחכים שהמשפחות יפנו אליהם אלא להיפך, הם מגיעים

"בתפילה יש קטע שמדבר על דברים שאין להם שיעור. הטיפול במשפחות השכולות הוא מסוג הדברים האלה. משהו שאין לו מידה ואין לו אומדן. כל האנשים שנמצאים פה באגף, חדורי שליחות. כשאתה נותן, אתה גם מקבל. אני נהנה מהנתינה"

למשפחות. בנוסף, הם עושים כל מאמץ כדי להעביר למשפחות השכולות את המידע הנדרש להן על זכויותיהן. יש "מדריך למבקר אצל המשפחה השכולה" ויש אתר אינטרנט לאגף. הוכנסו לאגף עובדים סוציאליים מהמגזרים הדרוזי והבדווי, דוברי השפה הערבית. לכל משפחה שכולה נפתח תיק ממוחשב, ובכל חדר באגף תלה מועלם שלט ועליו חזון האגף: "בעין רואה, אוזן שומעת ולב מבין".

"שליחות", הוא אומר על התפקיד שהוא ממלא. "אני מתפלל כל בוקר. בתפילה יש קטע שמדבר על דברים שאין להם שיעור. הטיפול במשפחות השכולות הוא מסוג הדברים האלה. משהו שאין לו מידה ואין לו אומדן. כל האנשים באגף חדורי שליחות. כשאתה נותן אתה גם מקבל. אני נהנה מהנתינה".

עזרה לבני הגיל השלישי

כל משפחה שכולה, אומר מועלם, היא עולם ומלואו. "אנחנו מאפשרים לכל אחד לעבד את האבל שלו בדרך שהוא בוחר ומנסים להוסיף כל הזמן כלים שיאפשרו לנו לתת סיוע למשפחות. אז יש טיפול פסיכולוגי, יש גם רכיבה טיפולית והידרותרפיה. אנחנו מתחדשים, מתאימים עצמנו לרוח הזמן ולצרכים".

מועלם מספר שכשבעים אחוזים מההורים השכולים היום עברו את גיל 65. באגף, כמו בוועידת הארגון שעמדה בסימן הגיל המבוגר, מנסים להציע כלים להתמודדות דווקא לאותם הורים שכולים שמבוגרים הרבה יותר מגיל הפרישה מהעבודה, חלקם במצב סיעודי. עובדת באגף עוסקת רק במתן מענה לאותה אוכלוסייה. לא מזמן נעשה יום עיון משותף הנוגע לאוכלוסייה זו, שיועד למנהלי המחוזות של האגף ולראשי סניפי יד לבנים. מלבד תעודת ההוקרה מיד לבנים, ההורים השכולים שחצו את גיל מאה קיבלו תעודה של הקרן הקיימת, ועץ ניטע לכבודם.

"העדיפות הראשונה שלנו היום בביקורי בית היא למבוגרים", מספר מועלם. "הרעיון הכללי הוא 'הפגת בדידות'. אנחנו עושים פיילוט לפרויקט 'בתים חמים' של אש"ל (האגודה לתכנון ולפיתוח שירותים לזקן בישראל - ח' ק') עם התאמה למשפחות אצלנו. כן מתקיימים מפגשים קבועים של הורים שכולים בבית של אחד ההורים פעם או פעמיים בשבוע".

עשייה נוספת היא צמצום הביורוקרטיה הנוגעת לקבלת תרופות למשל, שיפוץ הבית והפיכתו לנגיש לנכה, ואפילו רכישת מוצרי ספיגה. זוהי כמובן רשימה חלקית. "הייתה פרודורה סבוכה", משתף מועלם, "לקבלת מוצרי ספיגה להורים. היום אנחנו דואגים שהמוצרים יגיעו אליהם הביתה. העיקרון הוא להביא את השירות להורים".

מקשיב ומחבק

מועלם, נשוי ואב לארבעה, הוא איש חינוך. לפני שטיפל במשפחות השכולות, ניהל מרכזים קהילתיים. "כל השנים עסקתי באנשים", הוא אומר. "זה עזר לי להבין את נפש המשפחות השכולות".

מה אתה אומר למשפחה שכולה חדשה שאתה פוגש?

"כולם. אני מקשיב ומחבק אותם".

בקיצ האחרון התמודד האגף עם כניסת משפחות חדשות למשפחת השכול. "יישמנו את כל הלקחים ממבצעים קודמים ומלבנון השנייה", מועלם אומר. "נדרשנו לנושאים חדשים. כך, התחום של הלוויות החייליים הבודדים, בנוכחות עשרות אלפי בני אדם. כמעט בכל לוויית החללים במבצע היו אלפי משתתפים ואנחנו עברנו מלוויה ללוויה".

מה לגבי הורים שכולים בחו"ל?

"אנחנו מטפלים בהם מרחוק, באמצעות סקייפ".

היו מקרים רבים של סבים וסבתות שכולים במבצע האחרון.

"כן. התחלנו לחשוב בכיוון בעקבות פנייה של המשרד לאזרחים ותיקים. כל הסבים והסבתות השכולים שאיתם דיברתי רק דאגו לילדים שלהם, ההורים השכולים. 'טפלו בהם, אל תטפלו בנו', אמרו לנו".

שיתוף פעולה למען רווחת המשפחות

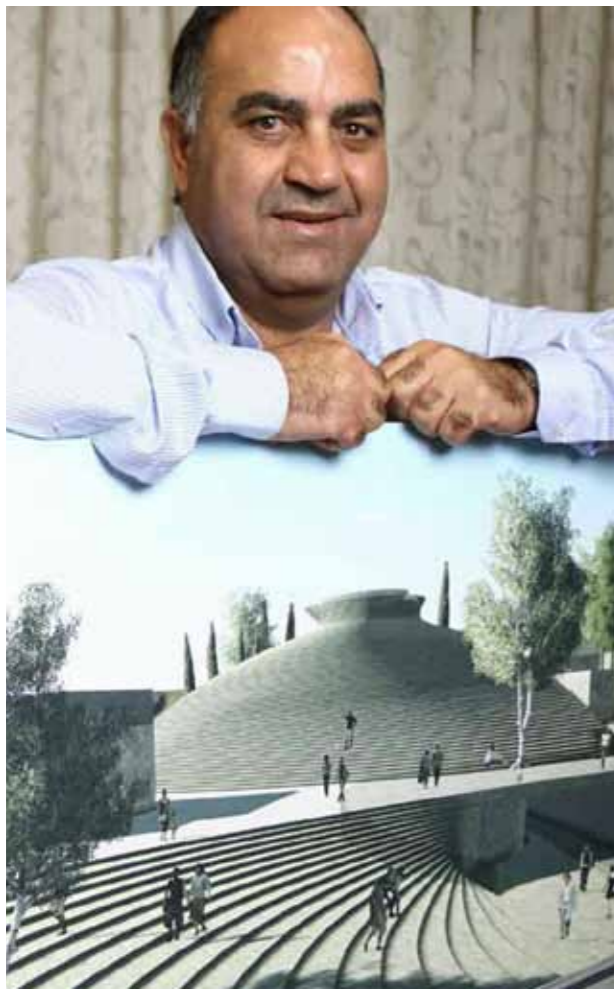
תחומים שהם ליבת האגף הם שיפור איכות החיים של המשפחות השכולות, תגמולים ורווחה. כאן, אומר מועלם, חברו יחד לפעילות משותפת ארגון יד לבנים והאגף שלו. "עייגנו בחוק את ההטבות של המשפחות השכולות ובוטל מבחן ההכנסה. פיתחנו מודל לסיוע בכלכלת המשפחה".

אריה מועלם והתכנית של היכל הזיכרון <

קשר איתן מתקיים בין האגף לארגון יד לבנים ולארגונים הציגים האחרים של משפחות השכול. "נציגי האגף מגיעים היום לכל אירוע של המשפחות השכולות", אומר מועלם. "הקמנו פורום עתי, חיברנו אליו את מחלקת הנפגעים של צה"ל, ארגון יד לבנים, יתומים ואלמנות צה"ל, ואנחנו יושבים מעת לעת ודנים בסוגיות משותפות".

הנצחה - חשיבות ראשונה במעלה

לאחרונה יצא לדרך פרויקט הדגל של האגף, שהוא גם מפעל חיים של מועלם ויזמה אישית שלו, הקמת היכל זיכרון לאומי לחללי מערכות ישראל בהר הרצל. אבן הפינה לפרויקט הונחה באביב 2014. מועלם: "גם הרעיון הזה הגיע ממצוקה של הורים שכולים בני הגיל המבוגר. הם מבקשים 'תזכרו את הבן שלנו ביום האזכרה האישי שלו'. במסגרת ההיכל יונצחו 3,000 חיילים שלא מונצחים באף אתר הנצחה חילי. מעבר לזה, אותם אנשים שפנו וביקשו שיגידו קדיש על ילדיהם, יוכלו להיות רגועים".
על פי התכנית, לכל חלל תוקדש לִבְנָה עם שמו ותאריך נפילתו, ולצדה נר זיכרון שידולק על ידי מערכת ממוחשבת. לבני הנצחה ייוצרו במפעל טנק המרכבה הישראלי, מפלדת הטנק. בתוך ההיכל יהיה עמוד זיכרון מרכזי עם אש תמיד. "זה פרויקט שתהיה לו השפעה לדורות", מסכם מועלם. ||

אל תשליכני

בני המשפחות השכולות מתבגרים ומזדקנים, וארגון יד לבנים מפתח שירותים מותאמים לצרכיהם ומתאים להם את סל ההטבות והסיוע

מאת: חן קוטס | צילום: רוני שטרן

נשיא המדינה בועידת יד לבנים עם ההורים שהגיעו לגבורות

צרות בתודעה, גם של השכול הוותיק, זה הגע ההודעה. לפני כמה שנים פגשתי משפחות ממלחמת כיפור. אמרנו שנעשה סבב היכרות. זה היה כבר עשרות שנים אחרי המלחמה. הם לא היו מסוגלים להגיד מי הם, רק פתחו בתיאור של איך נודע להם על האסון. בהרבה מובנים הם חיים לא פה, וזה כאב גדול שרואים אצל אנשים מבוגרים. הכאב הוא עמוק, והשכבות שנוצרות עם השנים לא מרככות את המקום. יש תחושה גדולה של החמצה.

"הורים שכולים, אם הם מגיעים לגיל המבוגר", מוסיפה ד"ר שלו, "מבחינתם, גם אם יש להם עשרה ילדים, הילד שמת הוא זה שהיה הכי טוב, הכי קרוב אליהם. עולות המון שאלות. 'מי יגיד עלי קדיש', 'מי יישא את הזיכרון של הבן?' מאד נדיר שהורים שכולים הם אובדניים. המחשבה היא שכל עוד אני חי, אני נושא את הזיכרון של הילד שלי. מה קורה בזקנה? 'אם אני זקן, אני תיכף אמות. מי ילך לקבר של הילד שלי?' זה לא מובן מאילו שאחים נושאים את התפקיד. השנים מוסיפות התמודדות מורכבת. לפעמים יש בדידות גדולה מאוד של הורים שכולים ותיקים. הם כבר לא יכולים לצאת מהבית, הם בודדים. ככל שהם מתבגרים, האבדנים שלהם רבים יותר. הם מאבדים בריאות, צלילות קוגניטיבית, אנשים סביבם נפטרים. בני זוג הולכים לעולמם. התחושה היא שאני לא אותו אדם שהייתי והמצוקה מאד גדולה."

אז הזמן לא עושה את שלו.

"לא. אם מישהו חשב שהזמן עושה את שלו, אז גם ממחקרים וגם ממה ששומעים מהאנשים עצמם, השכול, ככל שעוברות השנים, רק נעשה קשה יותר." ||

מאמץ כדי שיוכלו לעשות זאת", הוא אומר. "בעולם הרפואי מתייחסים היום לגילים 65-78 כאל 'בגרות שנייה' או 'זקנה צעירה'", מסביר ד"ר ורטמן. "תוחלת החיים השתנתה. רוב האנשים נמצאים בגילים האלה במצב טוב יחסית. הקשיים נדחו לגיל שמונים פלוס". ד"ר ורטמן מספר על הפרעות בזיכרון, סוכרת ושינויים בלחץ הדם. "אלה מצבים יותר שכיחים אצל הורים שכולים", הוא מסכם.

מה אפשר לעשות?

"מניעה. אם מזהים מצבים כאלה מראש, אפשר לטפל בהם בטיפולים מונע. צריך לשים לב לדברים שהזנחו לאורך החיים. וברגע שמשוהו כבר קורה, צריך לטפל כמובן בגורמים שמופיעים."

השכול צרוב בתודעה

ד"ר רונית שלו, חוקרת ומרצה בתחום אובדן ושכול, שגם הנחתה בעבר קצינות נפגעים בצה"ל, עשתה את עבודת הדוקטורט שלה על תפיסת העתיד של הורים שכולים. "הורים שכולים", היא משתפת, "סבורים שבשבילם העתיד חסום. העתיד שלהם הוא הילדים שלהם."

שלו מספרת על אם שכולה שאיבדה את בנה בשנות השישים. "היא הייתה עם אלצהיימר בבית אבות ולא זיהתה אף אחד", היא מתארת. "כל פעם שקצינת הנפגעים הייתה דופקת אצלה בדלת, עם המדים, היא ידעה מי באה אליה. היא ידעה שזה קשור לבן שלה שנפל ולתמונה שלו, גם כשכבר לא זיהתה אף אחד." "אנחנו רואים", ממשיכה ד"ר שלו, "שגם בחולי ובזקנה, הדברים חיים בהורים השכולים כאילו קרו היום. אם יש משהו

הורה כזה יהיה מישהו שמבקר אותו לפחות פעם בשבוע."

אוזן קשבת

מכון "פורי" עשה בשנת 2011 סקר מיפוי צרכים של משפחות שכולות בגיל המתקדם. המחקר נעשה בעבור אגף משפחות והנצחה במשרד הביטחון בעקבות עבודה של ועדת ההיגוי. במסגרת המחקר נעשה מיפוי צרכים של המשפחות השכולות המתבגרות כדי להתאים את סל ההטבות והסיוע שניתן להן לצרכים המשתנים עם העלייה בגיל. נמצא שעם השנים יש שינויים באופי הצרכים של ההורים השכולים ובמהות הקשיים והבעיות שאיתם הם מתמודדים.

בהתאם לתוצאות הסקר פותחו שירותים ייחודיים לאוכלוסייה המבוגרת מקרב ההורים השכולים ובוצעו שינויים רבים. באגף משפחות והנצחה פועלים להרחבת ההתקשרויות עם חברות סיעוד ובתי אבות, תאגידים שמספקים עובדים זרים ומרכזי יום וחברות המתמחות במתן שירות לחולים במחלת האלצהיימה. הורים שכולים בגיל המבוגר נהנים משיפורים ומשירותים נוספים בתחומים דיו, רכב וביטוח בריאות. במסגרת הפעילות של מחוז "שומר קשר" נותנים עובדי האגף עדיפות לביקורי בית אצל ההורים המבוגרים. קבוצות מתנדבים מבקרות בבתי של הורים שכולים מבוגרים בכל המגזרים, ובכלל זה דרוזים, בדווים ונוצרים. ועדה מיוחדת דנה בהתייחסות האגף לזכאים שהגיעו לגיל גבורות ולגיל מאה. ארגון יד לבנים הקים את מיזם המתנדבים "אוזן קשבת", שדרכו פוגשים מתנדבים את חברי הארגון בגיל המבוגר. בנוסף, הארגון מקיים כנסים מיוחדים להורים השכולים שהגיעו לגיל גבורות. צוקרמן מבטיח שבקרוב יתקיים סקר נוסף, לבחינה מחודשת של צרכי ההורים בגיל המבוגר. "אנחנו מקפידים לבדוק אם ההורים בגיל המבוגר מסוגלים לנצל את הזכויות שמגיעות להם. אנחנו עושים כל

"חיי השכול לא מוסיפים בריאות. הם מוסיפים חולי". כך מצהיר ד"ר אלי ורטמן, מומחה לנוירולוגיה התנהגותית ותפקודית ומנהל מרפאות "מרחב" לשינוי זיכרון, התנהגות ותפקוד בגיל המתקדם. בנו, רב סרן דגן ורטמן, היה רופא בחטיבת גולני ונהרג בעזה במבצע עופרת יצוקה. "ירידה בתפקוד אצל הורים שכולים בגיל המבוגר חמורה יותר מאשר אצל הורים לא שכולים", אומר ד"ר וטרמן ומוסיף: "השנים של השכול משפיעות על פרמטרים פסיכולוגיים ופתו-פסיכולוגיים אצל האדם השכול".

המעגל של בני המשפחות השכולות מתבגר ומזדקן. האוכלוסייה המבוגרת היא כיום כשני שלישים מחברי ארגון יד לבנים, נתון שגרם לארגון לפתח שירותים המותאמים לצרכיה. על רקע הזדקנות המשפחות השכולות הוקמה ועדת היגוי משותפת ליד לבנים ולמשרד הביטחון. הוועדה עסקה בבחינה ובהגדרה של השינויים הנדרשים ובסיוע להורים שכולים מבוגרים בהתאם לרמות התפקודית, הרגשית והחברתית. רק לאחרונה סוכמו 12 נושאים הנוגעים לגיל המבוגר והמצריכים טיפול בהקדם. "בגיל מבוגר הכוונה להורים שכולים בגילים שמונים פלוס", מסביר שמואל צוקרמן, יושב ראש הוועדה לגיל המבוגר מטעם יד לבנים. צוקרמן, פעיל ונמרץ, חצה כבר את גיל הגבורות. "אני לא דוגמה", הוא אומר. "הדוגמה הקלסית היא אדם מבוגר, הורה שכול, שאינו נייד, יש לו בעיה בריאותית קשה והוא בודד. אנחנו רוצים שלכל

ד"ר רונית שלו: "הורים שכולים, אם הם

מגיעים לגיל המבוגר, גם אם יש להם עשרה

ילדים, הילד שמת הוא זה שהיה הכי טוב, הכי

קרוב אליהם. ככל שהם מתבגרים, האבדנים

שלהם רבים יותר. הם מאבדים בריאות,

צלילות קוגניטיבית, אנשים סביבם נפטרים"

מתן בספר

במסגרת פעילות ההנצחה לזכרם של חללי צוק איתן נתרם לכל חייל שנפל במבצע ספר תורה. ארגון יד לבנים מטפל בהכנסת ספרי תורה לזכר כל הנופלים בסניפי יד לבנים ברחבי הארץ.

מאת: חן קוטס | צילום: רוני שטרן

בקיץ של שנת 2013 רכשו אדי אביטן ואבי רביבו, יהודים שעלו לארץ מצרפת, ספר תורה. הם ביקשו להכניס אותו לבית כנסת, אלא שהחודשים חלפו וכל פעם קרה משהו שעוכב אותם. בקיץ האחרון, בעקבות מבצע צוק איתן, החליטו אביטן ורביבו להקדיש את ספר התורה לחיילים שנפלו במבצע. הם הזמינו לספר פרוכת מיוחדת ועל המעטפת שלו רקעו את שמות 67 הנופלים במבצע צוק איתן.

במהלך הוועידה החגיגית של ארגון יד לבנים, שהתקיימה בדצמבר 2014, הוזמנו בני המשפחות השכולות של חללי מבצע צוק איתן לכתוב את האותיות האחרונות בספר התורה לזכר בניהן. לעזרתם נרתמו סופר סתם והרב הצבאי הראשי, תא"ל רפי פרץ. ההורים, שאיבדו את יקיריהם רק חודשים ספורים לפני כן, התקשו להסתיר את התרגשותם. לצדם כתבו אותיות אחרונות בספר מכובדים שהגיעו לוועידה, בהם נשיא המדינה ראובן ריבלין, שר הביטחון משה יעלון, הרמטכ"ל בני גנץ, השר לענייני אזרחים ותיקים אורי אורבך ומפכ"ל המשטרה יוחנן דנינו. "זה לא יחזיר לנו את טל", אמרה נוי, אחותו של סמל ראשון טל יפרח, לוחם בסירת אגוז של חטיבת גולני, קלע וצלף מצטיין שנהרג בהיתקלות עם מחבלים בעזה במהלך מבצע צוק איתן. "זה לא יעלה אותו גבוה יותר בשמים, או ייתן לנו פחות להתגעגע. אבל זה מעשה מקסים שאנשים עושים. מה שמדבר אליי זה המעשה עצמו, לא הספר. לדעת שטל הוא לא סתם חלל שנפל,

נוי: "זה לא יחזיר לנו את טל, לא יעלה אותו גבוה יותר בשמים, או ייתן לנו פחות להתגעגע. אבל זה מעשה מקסים שאנשים עושים. מה שמדבר אליי זה המעשה עצמו, לא הספר. לדעת שטל הוא לא סתם חלל שנפל, שעושים בשבילו, שמשקיעים בשבילו"

שעושים בשבילו, שמשקיעים בשבילו, זה חשוב", היא אומרת. "המעט שיכולנו לעשות", אומר אדי אביטן, אחד התורמים. עלות הספר שתרמו, גם בזכות הרקיעה המיוחדת, היא יותר ממאתיים אלף שקלים. "אנחנו לא שירתנו בצבא כשהגענו לארץ, כי היינו מבוגרים מדי. אז זאת התרומה שלנו", אמר אביטן והוסיף: "לא סתם התעכבה הכנסת הספר. ההרגשה שלנו היא שזה היה מכוון מלמעלה. הקדוש ברוך הוא רצה שהספר הזה יהיה בשביל החיילים שנהרגו במבצע צוק איתן וליזכרם. זאת זכות גדולה בשבילנו להכניס את ספר התורה לזכר חללי צה"ל. החיילים שמרו עלינו קודם בצבא, בזמן הלחימה, ועכשיו הם שומרים עלינו מלמעלה, מגן עדן".

ספר התורה שתרמו אביטן ורביבו הוא ספר התורה הראשון שנתרם במסגרת פעילות ההנצחה של הארגון לזכרם של חללי המבצע. מלבדו נתרמו לארגון יד לבנים 67 ספרי תורה מעמותה קנדית, בעבור כל אחד מחללי צוק איתן. בעמותה ביקשו שבראש השנה יוכנסו הספרים בכותל. האירוע יתקיים במעמד נשיא המדינה, ראובן ריבלין, והרב הצבאי הראשי, תא"ל רפי פרץ. "לכל אחד מחללי צוק איתן יהיה ספר תורה", הודיע יו"ר יד לבנים, אלי בן-שם, במהלך ועידת הארגון להורים השכולים הדומעים. "זה המעט שאנחנו יכולים לעשות למענכם ולמען הילדים שלנו ושלכם".

מה יקרה עם ספרי התורה אחרי הכנסתם בכותל?

"כל משפחה תיקח את ספר התורה לזכר בנה ותעשה איתו מה שהיא תבחר. המשפחות יוכלו להכניס את הספרים לבתי הכנסת באזור המגורים שלהן, לשמור אותם בביתיהן, לתרום אותם לצה"ל או לכל מקום אחר. הספרים יהיו שייכים למשפחות. כל משפחה והספר שנתרם לבן שלה".

רחל לניאדו, מנכ"לית יד לבנים: "זאת עוד אחת מהדרכים של הארגון לחבק ולקרר קבוצה גדולה של משפחות שבאחת

ספר התורה לחללי צוק איתן

הצטרפה למעגל השכול".

ספרי התורה נשמרו והוצלו

מאז שנת 2011 ובחודשים האחרונים ביתר-שאת מטפל ארגון יד לבנים, יחד עם אגף משפחות והנצחה, בהכנסת ספרי תורה לזכר הנופלים בסניפי יד לבנים בכל רחבי הארץ. "הכנסת ספר תורה לזכר הבן היא אירוע רב משמעות", מסביר היו"ר, אלי בן-שם. "עבור הרבה משפחות מדובר ממש בחלום ממש. הבעיה שספר תורה עולה 130 אלף ש"ח ויותר, ויש משפחות שידן לא משגת את הסכום הזה. יד לבנים עוזר בעניין הזה לאלפי משפחות שכולות להנציח כך את הבנים שלהן".

היזמה המשותפת של יד לבנים ושל אגף משפחות והנצחה, להכניס את ספרי התורה לזכר החללים, החלה ברומניה, בעת ביקורו של אריה מועלם, סמנכ"ל וראש אגף משפחות והנצחה במשרד הביטחון. לפני שלוש שנים, אחרי מאמץ גדול של אגף משפחות והנצחה, נחנכה ברומניה אנדרטה לזכר אנשי צוות האוויר הישראלי שנהרגו בהתרסקות מסוק יסעור במדינה, ביולי 2010. על המסוק שהתרסק היו שישה אנשי צוות ישראלי ומשקיף רומני. ששת ההרוגים הישראלים היו אלוף משנה דניאל שיפנבאור, סגן אלוף (במילואים) אבנר גולדמן, רב סרן ליאור שי, רב סרן יהל קשת, סרן ניר לקריף ורב סמל ראשון אורן כהן. "הגעתי לרומניה לבקשת מפקד חיל האוויר, כדי להקים את

הכנסת ספר תורה בסניף יד לבנים בפתח תקווה

האנדרטה, מספר מועלם. "ביקרת בקהילה היהודית ברומניה ושאלתי אותם אם יש להם במקרה ספרי תורה ישנים. הם סיפרו לי שלפני השואה היו במקום מאה בתי כנסת, וכמעט כולם נהרסו. חלק מספרי התורה שהיו בבתי הכנסת הצליחו להציל ולהביא לארץ. חלק אחר נשמר שם באיזשהו מרתף. ביקשתי לרדת למרתף ולראות את הספרים. בהתחלה הם היססו. הם שמרו על הספרים. הייתה להם חשיבות בעבורם, דווקא בגלל שנשמרו. זה לא היה פשוט."

בסופו של דבר, אחרי התייעצות, הסכימו אנשי הקהילה היהודית בהונגריה להציג בפני מועלם את ספרי התורה ששרדו את השואה. "ירדנו למרתף וראיתי ערימה של ספרי תורה", הוא מתאר. "אז עלה לי הרעיון. ביקשתי מהם 'תנו לנו את הספרים למשמרת, להנצחת ששת אנשי צוות האוויר וחללי צה"ל."

אנשי הקהילה היהודית ברומניה הסכימו לתרום עשרה ספרי תורה לזכר חללי צה"ל. זו הייתה הסנונית הראשונה. "ספר תורה הוא אחד הדברים הכי חשובים למשפחות השכולות במסגרת ההנצחה", מסביר מועלם. "אנחנו יודעים שההנצחה מטרידה מאוד משפחות שכולות, ועוד יותר הורים שכולים בגיל המבוגר."

אנשי הקהילה היהודית בהונגריה הסכימו להציג בפני מועלם את ספרי התורה ששרדו את השואה. מועלם: "ירדנו למרתף וראיתי ערימה של ספרי תורה. אז עלה לי הרעיון. ביקשתי מהם 'תנו לנו את הספרים למשמרת, להנצחת ששת אנשי צוות האוויר וחללי צה"ל"

הבנו שמדובר בצעד חשוב."

בעקבות ספרי התורה שהגיעו מרומניה, הוחלט להכניס בכל סניפי יד לבנים ברחבי הארץ ספרי תורה לזכר הנופלים של אותה עיר. "אי אפשר להכניס 23 אלף ספרי תורה", אומר מועלם, "לכן החלטנו להכניס ספר תורה בכל סניף, עם שמות הבנים שנפלו באותה העיר."

ברוב הסניפים ייכתבו שמות הנופלים שלאזכרם מכניסים את הספר על הפרוכת של ספר התורה. רק בירושלים, שם יש יותר מאלפי נופלים ואי אפשר לכתוב את שמות כולם, יוציאו חוברת עם שמות החללים. ספר התורה יוכנס בבית כנסת בירושלים סמוך ליום הזיכרון השנה.

"מדובר בנושא בעל חשיבות ערכית רבה מאוד", אומר בן-שם. עד עכשיו הצליחו להביא ספרי תורה מרומניה, מהונגריה ומצרפת. המטרה היא להציל ספרי תורה עתיקים, בני מאות שנים, כאלה ששרדו את השואה, בעיקר ממזרח אירופה.

אותה עמותה קנדית שתרמה את ספרי התורה לזכר חללי מבצע צוק איתן תרמה גם מאה אלף דולר כדי לתקן 18 ספרי תורה ישנים, לשפץ אותם ולהשמיש אותם מחדש. "דבר מבורך", אומר בן-שם. "זאת מצווה גדולה, כפולה ומכופלת. פעם אחת אנחנו מכניסים ספר תורה לזכר הילדים שלנו, חללי אותה עיר, ובפעם השנייה אנחנו מצליחים להציל את ספרי התורה. באחת הפעמים הצלחנו להציל ארבעה ספרים מתוך עשרים ספרי תורה שהיו במדינה. כל השאה, 16 ספרי תורה, הלכו לגניזה. מדובר לפעמים בספרי תורה שזרוקים בכל מיני מקומות. ברומניה למשל ראינו מאות ספרים. זאת מצווה גדולה להציל אותם."

השאיפה: ספר בכל סניף

בכל עיר יחליטו רב העיר ויו"ר סניף ליד לבנים באיזה בית כנסת יוכנס ספר התורה. עם הערים שבהן כבר הוכנסו ספרי תורה במסגרת היזמה החדשה נמנות טבריה, אשדוד, פתח תקווה והוד השרון. בטבריה הוכנס הספר בבית הכנסת "עץ החיים" של הרב חיים אבולעפיה. זהו הספר הראשון שהגיע מרומניה. את הספר הכניס תת אלוף אמיר אבולעפיה, נינו של הרב אבולעפיה, והיה בכך משום סגירת מעגל. "היום הזה ייזכר כאחד הימים המזהירים והמפוארים של העיר טבריה", אמר במעמד הכנסת הספר שלמה שטרית, מי שהיה אז יו"ר סניף יד לבנים בעיר. באשדוד החלט שספר התורה יוכנס בבית הכנסת "אור יצחק". הספר ינדוד בין בתי הכנסת בעיר כדי שכל המשפחות השכולות יוכלו לקרוא בו. "התקווה היא שבשנתיים הקרובות יוכנסו ספרי תורה בכל סניפי יד לבנים", אמר אלי בן-שם, "לזכר הנופלים של אותה עיר. זוהי זכות גדולה להנצחת בנינו ובנותינו." ||

רח' כנרת 5, בני ברק מיקוד 5126237
טלפון: 03-5629351, פקס: 03-5629354
דוא"ל: yadlabanim@bezeqint.net